

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Klára Valentová

Zbraslavský renesanční oltář
Kmen Jesse – Rodokmen Ježíše Krista

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Royt, CSc
2008

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury jsem uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 4.6. 2008

Klára Valentová

Obsah

I. Úvod	3
II. Přehled dosavadního výzkumu	5
III. Kapitoly 1-3	
1. Ikonografický popis Zbraslavského renesančního oltáře	10
1.1. Predella	11
1.1.1. Jesse	12
1.1.2. David	12
1.2. První oltářní nástavec	14
1.2.1. Rostlinné motivy	15
1.2.2. Socha Panny Marie Assumpty	17
1.2.3. Bratři Zebedeovi	19
1.2.4. Sv. Jakub Větší	20
1.2.5. Sv. Jan Evangelista	21
1.2.6. Trůn milosti a apokalyptičtí andělé	23
1.2.7. Židovští králové	24
1.3.8. Druhý oltářní nástavec	30
2. Historie Zbraslavského renesančního oltáře a jeho historické okolnosti	33
2.1. Putování ZRO	33
2.2. Zbraslavský klášter a ZRO	35
2.4. Otázka původu, datace a autorství ZRO	37
2.3. Německé renesanční řezbářství a sochařská rodina Daucherů	38
2.5. Srovnání Zbraslavského oltáře s oltářem annaberským	41
3. Kmen Jesse – Rodokmen Ježíše Krista	43
3.1. Prorok Izaiáš	43
3.2. Proroctví knihy Izaiáš	44
3.3. Izaiášovo proroctví týkající se mesiáše, který vzejde z pařezu Jesse	46
3.4. Rodokmen Ježíše Krista z rodu Davidova	48
IV. Závěr	52
V. Obrazová příloha	53
VI. Seznam vyobrazení	59
VII. Seznam použitých pramenů a literatury	59
VIII. English Abstract	61

I. Úvod

Předmětem této práce je skvostný, sedm metrů vysoký, z lipového dřeva vyřezaný, Zbraslavský renesanční oltář s motivem kmene Jesse, který je v křesťanském prostředí vnímán jako rodokmen Ježíše Krista. Neboť ve Starém zákoně se píše:

„I vzejde proutek z pařezu Jišajova a výhonek z jeho kořenů vydá ovoce. Na něm spočine duch hospodinův...“ / Iz 11, 1/ .

Jesse, neboli Jišaj byl otec Davidův, z jehož rodu má vzejít Mesiáš. Celý oltář proto vrcholí symboly ze Zjevení Janova, které vyjadřují triumf Ježíše Krista.

Oltář je ikonograficky velice bohatý, proto se v první kapitole, která tvoří asi zhruba polovinu celé mé práce, zabývám jeho ikonografií. Formální popis oltáře je v této části propojen s ikonografickým rozbořem jednotlivých postav a motivů .

V druhé kapitole této práce se zabývám otázkami původu oltáře. Přívlastek zbraslavský byl oltáři dán, jelikož je v celé své historii, nám známé, spjat se Zbraslaví. Původně byl zřejmě objednan pro Zbraslavský klášter. Ve své době byl na našem území prací ojedinělou, tudíž je pravděpodobné, že se jedná o import. Tento názor opírám o hypotézu prof. Ivo Kořána, který se domnívá, že jeho původ lze hledat v renesančním Německu s uměleckým centrem v Augsburgu v tvorbě sochařské rodiny Daucherů. V poslední části této kapitoly pak nabízím také srovnání Zbraslavského oltáře s Oltářem annaberským od Adolfa Dauchera .

Ve třetí kapitole této práce se dotýkám stěžejních teologických témat, které lze vnímat na pozadí ikonografie tohoto oltáře. V první řadě tu jde o kontext, ve kterém je zakotvena základní myšlenka motivu kmene Jesse v Izaiášově prorocství. V druhé řadě jde o fenomén rodokmenu a o tři místa v Písmu Svatém 1Par 3, 1-24 a na něj navazující Mt 1,1 a Lk 3, 23 , které hovoří o rodokmenu Davidově a jejich srovnání.

II. Přehled dosavadního výzkumu

Literatury k tématu Zbraslavského Renesančního oltáře¹ opravdu není mnoho. Jediným obsáhlejším vědeckým pojednáním jsou příspěvky Prof. Ivo Kořána a Antonína Podlahy. Ostatní příspěvky bychom mohli označit za literaturu předvědeckou nebo nevědeckou, jelikož nesplňují žádné náležitosti literatury vědecké. Přesto zde zmiňuji vše co jsem k tématu ZRO našla.

1) Karel Vladislav Zap²

Nejstarší literaturou k tématice ZRO, kterou jsem získala, je stať o Zbraslavi v časopise Památky archeologické. Podle tohoto zdroje byl oltář roku 1744 rozebrán, aby ustoupil oltáři novějšímu a složen na kostelní půdě, později pak přemístěn do kostela sv. Havla a zkrácen o jedno patro, jelikož by se ve své původní výšce na nové místo nevešel. V řečeném ochuzení, poněkud úsměvně, autor spatřuje důvod, proč dnes nalézáme na oltáři místo čtyřiceti předků Krista pouze devět.

Po zběžném popisu postav na oltáři uvádí informaci, že celá řezba byla r. 1852 přetřena bílou fermežovou barvou a „...*jen ústřední socha panny Marie byla barvami a zlacením pěkně vymalována.*“

Jako přídávky k oltáři nepatřící zde uvádí Svatého Ducha v podobě holubice mezi oblaky na vrcholu oltáře, pak „*jakési nevkusné zátočky přilepené ke stranám hořejší části*“, dvě hlavičky andělů mezi velikými sochami a uprostřed oltáře a dva snášející se anděly po stranách oltářních sloupů, kteří byli prý tak nevkusní, že je údajně umělec na přiloženém obraze nechtěl ani nakreslit.

¹ Dále jen ZRO

² Karel Vladislav Zap.: Zbraslav, in: Památky archeologické I, 1855, 117-125

2)A.P.Schmitt³

Ve svém příspěvku popisuje předseda spolku „Vlastimil“ ZRO a hodnotí jej velmi kladně. Při svém popisu se však zmýlil, když označil figury na vrcholu kmene za Annu a Jakuba, místo Marie a Josefa. Zmiňuje také, že při opravě byl nalezen monogram na pentli krále Iorama, nevyvozuje však z toho žádné zvláštní závěry.

3)P.J.Z⁴

Na předešlý příspěvek pak reaguje autor, píšící pod značkou P.J.Z. a pokouší se o hypotézu datace a autorství oltáře. Zmiňuje zprávu o obnově oltáře ak.soch. Eduardem Veselým roku 1869, která byla provedena, aby mohl být oltář neznámo kde v Praze vystaven a při níž byl objeven monogram A.F. Domnívá se, že vzorem ke zhotovení tohoto oltáře mohlo být vyobrazení rodokmenu Ježíše Krista v ilustrované bibli Jiříka Melantricha Rožďalovského, vytisknuté roku 1556-7, kde je rodokmen vyobrazen tak, jak je na oltáři, nahoře ukončen Pannou Marií a sv.Josefem. Proto by autor článku oltář datoval do doby po vytištění zmíněné obrazové přílohy, čili do druhé poloviny 16. století nebo i později. Dále usuzuje, že by autorem oltáře mohl být sochař, který byl pohřbený v kostele sv. Jakuba r.1648. Jako druhou možnost dává v úvahu sochaře Abrahama Felix Kitzingera, který působil v Praze ke konci 17.stol., tomu by také monogram A.F. mohl odpovídat. Já se však domnívám, že z hlediska stylu, v jakém je oltář proveden, je tato možnost velmi nepravděpodobná.

4)Dr. Antonín Podlaha⁵

Chronologicky na toto místo zapadá starší vydání místopisu památek od A.Podlahy, na které se v následujícím příspěvku odkazuje Jan Herain. Podlaha však ve svém druhém vydání (viz níže) své poznatky pozměnil a doplnil.

³ A.P.SCHMITT,in: Květy, 1869, 35

⁴ P.J.Z. : Domněnka komu lze původ hlavního oltáře v pohřebním chrámu Páně sv. Havla ve Zbraslavi přiřísti, in: Periodikum Metod II, 1876, 107

⁵ Antonín PODLAHA, Posvátná místa Království českého, Arcidiecéze pražská díl III , Vikariát: Karlovický, Vlašimský, Zbraslavský, V praze 1899, 445

5) Jan Herain⁶

Jan Herain se zmiňuje o oltáři sv. Jakuba roku 1903 v příspěvku do *časopisu společnosti přátel starožitností* a uvádí, že na vrchu Havlíně v kostele sv. Havla z roku 1115 stojí oltář zasvěcený P.Marii, sv. Jakubu a sv. Janu Křtiteli. Již zde bych poznamenala, že třetí zasvěcení je mylné, jelikož se nejedná o sv. Jana Křtitele nýbrž o sv. Jana Evangelistu, jehož atribut je kalich. Dále uvádí, že oltář sem byl přenesen roku 1744 z bývalého klášterního kostela, kde musel ustoupit oltáři baroknímu. Píše také že roku 1564 byl kostel sv. Jakuba upravován ze staré kaple na chrám konventuální a míní tím patrně, že oltář byl pravděpodobně opatřen pro tuto příležitost. Neuvádí však pramen a rovněž bez udání důvodu oltář datuje do první poloviny 16.stol nebo krátce po roce 1550.

Poté oltář důkladně popisuje i s jeho součástmi, dnes již odcizenými. Pojmenovává, heraldicky všechny vyobrazené postavy. V popisu postav vyrůstajících z kmene vinné révy však zmiňuje o dvě postavy navíc-napravo sv. Jakuba a nalevo sv. Annu. To by odpovídalo zprávám z jiné literatury, která předpokládá, že oltář byl původně o stupeň vyšší. Josefa popisuje s rozkvetlou lilii v ruce. Dnes však Josef, z neznámého důvodu, drží pentli s nápisem *Ioseph* stejně jako ostatní králové z Davidova rodu, drží pentle se svými jmény. Na fotografiích ze Stádníkovy restaurátorské zprávy (viz níže) drží ve stavu před opravou ještě lilii, fotografie ze stavu po opravě v restaurátorské zprávě chybí.

Dále Herain uvádí, že oltář byl roku 1869 a 1870 za přispění spolku Vlastimila obnoven a polychromován ak.soch.Eduardem Veselým v Praze.

Oltář je podle něj vyroben z lipového dřeva, jako řezba prolamovaná a konstatuje, že oltář není snížen o patro a vymezuje se tím výslovně proti článku v památkách archeologických. Také se ohrazuje vůči Antonínu Podlahovi, v knize Smíchovsko a Zbraslavsko, kde se prý na s. dočetl, že tvůrcem oltáře by měl být řezbář Adam Kitzinger, pohřbený r. 1648 v kostele sv. Jakuba na Zbraslavi. Jediný, jehož hrob s datem úmrtí 1648 je toho času k vidění v kostele na Zbraslavi, není řezbář Adam Kitzinger, ale Daniel Kirzmeyer. Herain zavrhuje tedy předešlé hypotézy o autorství oltáře a monogram, zapsaný u proroka Joráma, identifikuje jako A.K. Ve starší literatuře z r.1876 se píše o monogramu A.F. a to bylo až po překrytí novou polychromii ak.soch.Ed. Veselým.

⁶ Jan HERAIN,: Hlavní oltář v kostele sv. Havla nad Zbraslaví, in: Časopis společnosti přátel starožitností XI, 1903, str. 43-44

Podlaha však ve svém vydání z roku 1909 odkazuje na Herainův článek a žádnou, podle Heraina mylnou zprávu o připsání oltáře Adamu Kitzingerovi, neuvádí. Herain pravděpodobně polemizuje se starším, neupraveným vydáním Podlahových místopisů.

5) Dr. Antonín Podlaha⁷

Dr. Antonín Podlaha zmiňuje tento oltář jako mistrovské řezbářské dílo neznámého umělce z poloviny 16. století. Oltář detailně popisuje a pak uvádí informaci, že roku 1869 a 1870 byl oltář za přispění spolku Vlastimil obnoven a polychromován řezbářem ak. soch. Eduardem Veselým.

Rovněž uvádí, že oltář byl původně zhotoven pro kostel sv. Jakuba a byl odtamtud přenesen r. 1744 do románského kostela sv. Havla na vrchu Havlíně, aby uvolnil místo mramorovému oltáři novějšímu.

6) Ak. soch. Karel Stádník⁸

Ak. soch. Karel Stádník v letech 1962-66 restauroval oltář sv. Jakuba u příležitosti světové výstavy Expo 67 v Montrealu, kde měl být údajně vystaven. Informace o účasti na této výstavě se však nepodařilo získat. V národním archivu mi byla zapůjčena k nahlédnutí Stádníkova restaurátorská zpráva obsahově nevelkého rozsahu, pravděpodobně neúplná. Autor uvádí i některá historická fakta o osudech oltáře, u kterých však povětšinou bohužel chybí odkazy na příslušné prameny a literaturu. Ze sochařského hlediska vnímá rovněž tuto památku jako něco zcela výjimečného. Rozebráním oltáře byl zjištěn stupeň degradace památky a místa napadená aktivním červotočem a části, kde došlo k mechanickému poškození oltáře. Uvádí, že za květnové revoluce 1945 byl oltář na několika místech poškozen střelami, a to na hlavě Madony, na prsou Ježíška a u krále Davida.

Dále uvádí, že oltář byl ještě před svou demontáží v roce 1744 několikrát opravován. Roku 1851 byl opětovně postaven malířem Zachariášem Schwabem, aby byl za necelých dvacet let v pražské dílně řezbáře Eduarda Veselého znovu demontován a

⁷ Antonín PODLAHA, Posvátná místa Království českého, Arcidiecéze pražská díl III, Vikariát: Karlovický, Vlašimský, Zbraslavský, V praze, 1909, 303-305

⁸ Karel STADNÍK, Restaurátorská zpráva ke Zbraslavskému oltáři, 1966,

opraven. Ve vydlabané zadní části madony Stádník našel památeční zprávu Eduarda Veselého o opravě oltáře z roku 1870.

Následně pak popisuje petrifikaci oltáře a sondami odhalený počet přemalby, predella jich prý nesla pět, Madona tři s novým křídovým podkladem. Stádník odstranil všechny novější přemalby na nejstarší vrstvu polychromie. Ta se však nedochovala intaktně, nejvíce se jí zachovalo na Madoně s Ježíškem. Proto byla tato polychromie použita jako vodítko k úměrnému provedení retuší pro celý oltář, jak Stádník uvádí 14.12. 1963 a vyžaduje delší dobu pro pokračování na restaurátorských pracích.

V závěrečné zprávě z roku 1964 pak autor uvádí, že na sloupech bylo prokazatelně zjištěno jakým způsobem a kolikrát byl oltář přemalováván. Při tomto průzkumu Stádník došel k závěru, že oltář ve své původní fázi nebyl polychromován, k tomu došlo až krátce po instalaci oltáře. Nasvědčují tomu podle něj jednak fragmenty písmen ve jménech proroků, zjištěné pod nejstarší polychromií, provedené černou temperou na dřevě a dále na některých místech pod polychromií ztemnělé dřevo se stopami povrchové nečistoty. Mohlo se jednat o v té době běžný postup, způsobený nedostatkem financí. Nebo je možné, že oltář z měkkého dřeva s kvalitní řezbou nebyl určen pro polychromii.

Dále byla podle Karla Stádníka socha Panny Marie doplněna sochou Ježíška až v době kdy byl oltář opatřen polychromií, neuvádí však důvod. S touto informací nelze již dále pracovat, jelikož o sochu Ježíška a další části byl oltář ochuzen v devadesátých letech minulého století. Podle sdělení Karla Stádníka však všechny tyto odcizené části byly již barokními kopiemi, o čemž svědčí jejich fotodokumentace z průběhu restaurování. Odcizená soška Ježíška, poprsí andělů s predelly, i dvě sošky andílků s hudebními nástroji na bočních sloupech, vykazují skutečně zcela odlišný styl.

Podle Karla Stádníka až do roku 1744 nejstarší polychromie nebyla překryta žádnou jinou polychromií a zlacením. Od doby demontáže byl prý oltář téměř 100 let uskladněn v nevhodném prostředí, na kostelní půdě, kde došlo k jejímu rozsáhlému poškození. Jen u Panny Marie nebylo poškození polychromie tak velké, jelikož byla patrně uložena mimo ostatní části oltáře na vhodnějším místě.

7) Prof. Ivo Kořán⁹

Zajímavé poznatky vnesl do výzkumu o tomto oltáři Prof. Ivo Kořán, který přišel s hypotézou o možném původu oltáře, která se mi jeví jako velice pravděpodobná. Ve své stati o renesančním sochařství v Čechách a na Moravě pro Dějiny českého výtvarného umění líčí velice zevrubně celkovou situaci 16. století v Čechách. Dotýká se složitých církevních a politických procesů a z pohledu znalce hodnotí jednotlivé umělecké projevy a řadí je do celoevropských souvislostí. Oltář sv. Jakuba zmiňuje jako vůbec první projev renesance u nás po obrazoboreckých bouřích. Původ tohoto oltáře směřuje do Bavorska, kde na dvoře panovníka Ferdinanda I. v Augsburku a Norimberku, v odporu proti obrazoborectví, vzkvétala renesance. Právě v Augsburku v dílně sochaře Adolfa Dauchera prý podle něj mohl vzniknout tento oltář. Motiv kmenu Jesse, který byl pro celé 16. století příznačný, A. Daucher ztvárnil na oltáři v Anaberku a právě tento anaberský oltář, přesto, že se jedná o práci, která je provedena v kameni a je, dle mého názoru, umělecky vyspělejší, určitými rysy nápadně připomíná zbraslavský oltář.

Podle I. Kořána by náš oltář signovaný A.F. mohl být Daucherovou dílenskou odlikou.

III. Kapitoly

1.1. Ikonografický popis Zbraslavského renesančního oltáře [1]

Oltář je zhotoven jako plochá prolamovaná řezba z lipového dřeva, po celé ploše pokryta barevnou polychromií, zlacením a stříbřením. Je vysoký cca 7 metrů a mohl by být za určitých okolností i přenosný. Dá se rozebrat na jednotlivé části, které jsou sesazeny suchými spoji. Jedná se o typ arkádového oltáře, nyní stojící na mramorové menze k němu nepatřící, původní menza oltáři chybí. Skládá se z predelly a tří oltářních nástavců. Predella je přeložena architrávem, nesoucím první oltářní nástavec se čtyřmi sloupy, na vnitřních dvou vyšších sloupech je čtvercový nástavec o dvou menších sloupech a na něm nejvyšší nástavec půlkruhový.

⁹ Ivo KOŘÁN, Renesanční sochařství v Čechách a na Moravě, in: Dějiny českého výtvarného umění II/ 1 1984, 116

V hlavním plánu oltáře se nachází kmen vyrůstající z hrudi Jesseho a linoucí se zdola nahoru mezi oltářní architekturou, nesoucí plody Davidova rodu. Na oltář je vybráno osm židovských králů - z toho čtyři předexiloví a dva poexiloví. Rodokmen vrcholí Josefem a Pannou Marií a celý oltář trůnem milosti, symboly čtyř evangelistů, Ježíšem dítětem a holubicí. Panna Maria s Ježíškem je v plánu oltáře ještě jednou, v samém centru oltáře. Po bocích má apoštoly, bratry Zebedeovi, po levém Jana, oblíbence Kristova a po pravém Jakuba, jenž toto čestné místo zaujímá jako patron kostela, pro který byl oltář původně určen.

Myšlenkou celého oltáře je rodokmen Ježíše Krista. Kmen Jesse, starozákonní příběh z knihy Izajáš, o praotci, na jehož potomstvu spočine duch Hospodinův, je zde symbolicky propojen s zákonem Novým. Toto propojení je vyjádřeno i výjevem z Apokalypsy, neboli Zjevení Sv. Jana: Panna Maria jako apokalyptická žena, andělci troubící na rohy, andělé se zlatými kadidelnicemi a čtyři apokalyptická zvířata. Tyto posledně jmenované motivy jsou původem rovněž ze Starého zákona, z knihy Ezechiel. V Janově zjevení, ale nabývají nového významu: jejich podoby jsou připsány evangelistům.

1.1.1.Predella [2]

V půlkruhové nise predelly začíná Kristův rodokmen. Je zde socha ležícího Jesse (Jišaje), z jehož hrudi vyrůstá kmen, na němž je plod révy a v něm jeho syn, král David. Nika je ozdobena pozlaceným rostlinným ornamentem na zeleném pozadí a je přeložena architrámem, který je po stranách ukončen kruhovými prstenci, do nichž byly v baroku vloženy okřídlené putti, dnes již neexistující, neb byli zcizeni, co zde bylo původně námenní známo, snad rozety, jako je tomu u oltáře v Annaberku. Půlkruhová nika je vyvedená jako velice tenká mřížka s motivy vinné révy, které byly původně i uvnitř niky a byly odcizeny při krádeži v devadesátých letech, a v jejich cviklech jsou lesní mužiči, tzv. waltmani [3], kteří se používali jako protiváha svatosti oltáře. Tělička waltmanů jsou vymalována v růžovém odstínu, mají na sobě suknice, náhrdelníky a korunky z listoví a levý z obou má dlouhý hnědý knír, pravý pak hnědý vlající plnovous, pečlivě vyřezávaný. Níže o nich ještě bude zmínka jako o možném dokladu autorství tohoto oltáře.

1.1.1.1.Postava Jesseho [2]

Ležící figura Jesseho je, podle mého názoru nejzdařilejší skulpturou tohoto oltáře. Praotec leží ve velmi uvolněné pozici na pravém boku, s pravou rukou pod hlavou a překříženými nohama a zasněně hledí do výše, kde se rozrůstá jeho rodokmen. Má na sobě hnědočervenou košili dole přepásanou a zlatozelenou tuniku. Celá drapérie působí velice živým dojmem. Napravo z tuniky vykukuje zlatočerná pruhovaná bota. Z hrudi Jessemu vyráží zlatý kmen, který jemně přidržuje levou rukou. Z kmene vyrůstá list a první plod se jménem David.

Jesse, neboli Jišaj, či Izai Betlemský byl vnuk Rut Moabské a otec Davidův. Jeho rodokmen je v bibli na dvou místech. (Rt 4, 18-22 a 1 Pa 2, 12- 15) O jeho životě však toho nevíme mnoho. Podle první knihy soudců víme, že bydlel v Betlémě, odtud Izai Betlemský, nebo přesněji Izai Efratejský z Betlema Judova. Izai měl majetek skládající se ze stáda ovcí a koz, jež míval David ve svém mládí na starosti. Když přišel Samuel, aby Davida pomazal za krále, byl Izai již stařec. Měl osm dospělých synů. Je pravděpodobné, že pěstoval styky s moabskými, usuzuje se tak proto, že David u moabského krále ukryl rodinu svého otce, aby ji uchránil před Saulovým hněvem.¹⁰

Hlavní význam této starozákonní postavy spočívá v proroctví proroka Izaiáše

„I vzejde proutek z pařezu Jišajova a výhonek z jeho kořenů vydá ovoce. Na něm spočine duch hospodinův...“ / Iz 11, 1¹¹

1.1.1.2.Král David [2]

David, srovnáme-li ho s ostatními králi v rodokmenu, je zhotoven více jako trojrozměrná skulptura. Ostatní králové jeho rodu jsou provedeni zřejmě jinou rukou, ale také již samotný výtvarný záměr je jiný, jsou zhotoveni více plošně, reliéfně. Davidovo poprsí je oděno v kabátci zelenohnědé barvy, na krajích pozlaceném, na hlavě má korunu a v tváři důstojný výraz panovníka. Ruce má rozpřázeny v majestátním gestu, původně v

¹⁰ Adolf NOVOTNÝ, Jesse, in: Biblický slovník, 1956, 293

¹¹ Všechny biblické citace v této práci uvedené jsou z českého ekumenického překladu

nich držel své atributy, žezlo a harfu, které mu byly odcizeny při krádeži v devadesátých letech dvacátého století.

Nyní pár slov k této postavě, která je v rodokmenu Ježíše Krista obzvláště důležitá. David tvoří jakýsi pilíř celého rodokmenu. Narodil se jako nejmladší syn Izaie Betlémského z pokolení Judova. Jeho jméno znamená „milovaný“. Byl druhým izraelským králem, sjednotitelem izraelských pokolení, zakladatelem veleříše izraelské, starozákonním žalmistou, předobrazem mesiášského krále, mužem podle „srdce Božího“, praotcem Ježíše Krista. Panoval Izraeli v letech 1013 – 973 př.n.l.¹²

V první Samuelově knize se praví, že ještě v dobách, kdy panoval král Saul se Hospodinu jeho panování znelíbilo a oslovil proto proroka Samuela a řekl mu :

„Jak dlouho ještě budeš truchlit nad Saulem? Já jsem ho zavrhl, aby nad Izraelem nekraloval. Naplň svůj roh olejem a jdi, posílám tě k Jišajovi Betlémskému. Vyhlédl jsem si krále mezi jeho syny.“ /1Sam 16, 1/ Samuel, ač se obával Saula, učinil, jak mu Hospodin přikázal a pomazal nejmladšího Davida před zraky jeho bratrů.¹³

Shodou okolností si král Saul nechal povolat Davida do svého království, protože uměl výtečně hrát na citaru (harfu) a velice si ho zamiloval. Dalším Davidovým významným činem, kterým si získal přízeň lidu i krále, bylo vítězství nad Goliášem, nejsilnějším mužem z řad Pelištejců, kterého porazil prakem, když se schylovalo k bitvě s Izraelem. Tehdy však vzbudil v Saulovi pocit ohrožení a vše se obrátilo proti němu, stal se na nějakou dobu psancem, prchal a skrýval se před Saulem.¹⁴

Po smrti Saulově, když bylo Davidovi 30 let, přišli za ním do Chebronu judští a pomazali ho za krále. David si jako král vedl velice dobře ve všech bitvách s nepřáteli a po jeho dvacetiletém panování sahala Davidova říše od Rudého moře až po Libanon a Damašek. Izrael byl za jeho panování upevněn politicky i nábožensky. Hlavním městem byl ustanoven Jeruzalém, který byl urbanisticky zdokonalen.¹⁵

David byl také významným žalmistou, přičítá se mu v Písmu Svatém 73 žalmů. Stal se předobrazem mesiášského krále. Ve svém žalmu 110 však praví:

„Výrok Hospodinův mému Pánu: Zasedni po mé pravici, já ti položím své nepřátele

¹²Adolf NOVOTNÝ, David, in: Biblický slovník, 1956, 116

¹³Ibidem 117

¹⁴Ibidem

¹⁵Ibidem 118

za podnoží k nohám. Hospodin vztáhne žezlo tvé moci ze Sijónu. Panuj uprostřed svých nepřátel! Tvůj lid přijde dobrovolně v den, kdy pohotovost svoláš, v nádheře svatyně jak rosa z lůna úsvitu se objeví tvé mužstvo. Hospodin přísahal a nebude želet. Ty jsi kněz navěky podle Malkisedekova řádu.“/Žalm 110,1-6/

Ježíš Kristus sám pak v hlubším slova smyslu vztahuje tento žalm na sebe, když v evangeliu při rozmluvě s farizeji praví:

„Co si myslíte o Mesiášovi? Čí je syn?“ Odpověděli mu: „Davidův“ Řekl jim: Jak to tedy, že ho David v duchu svatém nazývá Pánem, když praví :

„Řekl Hospodin mému Pánu : Usedni po mé pravici, dokud ti nepoložím nepřátelé pod nohy.“

„Jestliže tedy David nazývá Mesiáše Pánem, jak může být jeho synem?“ A nikdo nebyl s to odpovědět ani slovo; od toho dne se ho již nikdo neodvážil tázat. /Mt 22, 41-45/

1.1.2.První oltářní nástavec [4]

Predella je ukončena architrámem, na němž stojí oltářní nástavec, který tvoří čtyři sloupy a tři sochy. Tyto tři sochy znázorňují tři postavy, které jsou svázány zajímavými okolnostmi. Je zde v centru Panna Maria znázorněna jako apokalyptická žena z Janova zjevení, jehož autor, miláček Kristův stojí po Mariině levici. Po její pravici pak stojí Jakub větší, patron kostela. Jakub a Jan jsou bratři Zebedeovi, podle Legendy Aurey synovci Panny Marie.¹⁶

Nad sochami je ozdobná mřížka s motivem trůnu milosti. Mezi bočními sloupy se line kmen s osmi poprsími židovských králů, vrcholící postavou Panny Marie a Josefa. Dva postranní sloupy jsou nižší a dříve podpíraly dva anděle, dnes ukradené. Tyto sloupy mají patku, dřík i hlavici a k tomu jsou několikrát prstencovitě přetnuty. Vnitřní sloupy jsou vyšší a podpírají architráv s dalším oltářním nástavcem a jsou rovněž několikrát prstencovitě přetnuty. Zdobí je ostny, zřejmě růžového keře a listy vinné révy.

¹⁶ Jakub de VORAGINE: Legenda Aurea, Praha 1998, 221

1.1.2.1. Rostlinné motivy

Rostlinný motiv je vlastně hlavním motivem celého oltáře, vinný kmen, který vyrůstá z hrudi Jesse a roste do výše. Celý oltář také zdobí ornament v podobě vinné révy, která převažuje, ale objevují se tam i květy růže a trní. Obě tyto rostliny mají v křesťanství velkou symboliku.

Proč byl na oltáři zvolen právě vinný kmen není úplně zřejmé. Z 11. kapitoly knihy Izaiáše vůbec nevyplývá, jaká bude rostlina, na níž spočine duch Hospodinův. Avšak přirovnání izraelského rodu ke kmeni vinné révy se ve Starém zákoně se objevuje několikrát. Hned v knize Izaiáš, kde je v kapitole 5 píseň o Hospodinově vinici. Vinnou révu přirovnává k Izraeli a její ratolesti k izraelským kmenům, které však nenesou hrozny, ale jen odporná pláňata.

„... Vinice Hospodina zástupů je dům izraelský a muži judští sadbou, z níž měl potěšení, čekal právo a hle bezpráví, spravedlnost a hle, jen úpění.“ (Iz 5,1-7)

Kmen Jesse je pak prvním kmenem na Hospodinově vinici, který ponese plody na nichž spočine jeho duch.

Dále máme toto přirovnání v žalmu, který je jen o málo pozitivnější než předešlý text.

„Vinnou révu z Egypta jsi vyňal, vypudil jsi pronárody a ji jsi zasadil, připravil jsi pro ni všechno, zapustila kořeny a rozrostla se v zemi. Hory přikryla svým stínem, její ratolesti jsou jako Boží cedry, rozložila výhonky až k moři a své úponky až k řece. Proč pobořil jsi její zídky? Aby trhali z ní všichni kdo jdou kolem? Rozrývá ji kanec z lesa a spása ji polní havěť. Bože zástupů navrať se, shlédni z nebe, popatř, ujmí se té révy...“ Žalm 80, 1-15

I sám Ježíš Kristus se v jednom ze svých podobenství přirovnává k vinnému kmeni.

„ Já jsem vinný kmen a můj otec je vinař, každou mou ratolest, která neneso ovoce

odřezává a každou, která nese ovoce čistí, aby nesla hojnější ovoce, vy jste již čistí pro slovo, které jsem k vám mluvil. Zůstaňte ve mně a já ve Vás. Já jsem vinný kmen a vy jste moje ratolesti....“ /Jan 15, 1-9/

Přestože toto podobenství nesouvisí bezprostředně s námětem tohoto oltáře, je jeho vyvrcholením a duchovním naplněním. Ježíš netvrdí nikde v evangeliích, že je očekávaným mesiášem. Říká, že je synem člověka, nebo používá příměrů, například vinného kmene. To je také náplní a smyslem celého oltáře. Motiv vinné révy tu tak propojuje Starý zákon s Novým a odkazuje k naplnění v přicházejícím Božím království.

Dále je tu motiv růže [5], který najdeme na prvním oltářním nástavci v ozdobné mřížce s trůnem milosti nad pannou Marií a bratry Zebedeovými. Na sloupech kolem nich je motiv trní. Růže je již od ranných dob v křesťanské symbolice symbolem mučedníků a betlémských neviňátek. V mariánské ikonografii se motiv růže rozvíjí až od 5.stol, poprvé v básni Seduliově, později pak v modlitbě Huga ze Štrasburku, kde je Panna Marie nazývána kvetoucí růží mučedníků. Mariánská symbolika růže je pak velmi rozvinuta ve spisech Brigity Švédské: „*Jako se růže rozvíjí v trní, také se panna Maria rozvíjí v utrpení.*“ V Božské komedii Dante Marii nazývá neposkvrněnou nebeskou růží. Motiv trní na sloupech může také symbolizovat trnovou korunu, tudíž utrpení Kristovo.¹⁷

Všechny tyto významy může nést motiv růže a trní na tomto oltáři. Avšak v souvislosti s motivem kmene Jesse a Pannou Marií se objevuje růže i na jiných křesťanských dílech, například Madona s růžovým keřem od Řezenského mistra z roku 1330 v Bayerisches National museum v Mnichově. Tento námět vychází ze středověké spekulace, *virga* „proutek“, *virgo* „panna“ neboť ve verši Iz 11,1 „*virga de radice Jesse*“ Vzejde „*proutek z pařezu Jíšajova*“ by totiž mohlo stát také vzejde panna z pařezu Jíšajova. A proto panna Maria s růžovým keřem.¹⁸

1.1.2.2. Socha Panny Marie Assumpty [4]

¹⁷ Jan ROYT / Šedinová Jana, růže, in: Slovník symbolů, Praha 1998, 90

¹⁸ Ibidem 91

Centrální socha Panny Marie stojí na nízkém podstavci na predelle a má po pravém boku evangelistu Jakuba a po levém Jana – bratry Zebedeovy. V pravé ruce držela Ježíška a v levé žezlo, obojí bylo zcizeno při krádeži v devadesátých letech dvacátého století.

Tato socha je velice zdařilým dílem, avšak formou ještě značně vykazující rysy pozdně gotických madon. V postoji zachovává gotické zakřivení těla, stojí v kontrapostu s hlavou mírně nakloněnou doprava. Pod nohama má půlměsíc a na hlavě měla korunu s dvanácti hvězdami. Je oděna v rudý šat, v pase přepásaný a zahalena do zlatého pláště. Má dlouhé hnědé kadeře, mistrně řezané i v zadní části skulptury, téměř po kolena. Drapérie jejího oděvu je vzletná, jakoby nadpozemská oproti figurám světců. V její tváři se odráží klidná spokojenost a v očích má milosrdný výraz.

Zajímavá je zde souvislost Panny Marie s bratry Zebedeovými. Jak už jsem výše naznačila, podle Zlaté legendy totiž byla Anna třikrát provdaná a v každém manželství měla dceru jménem Marie. Všechny Marie byly provdány a zanechaly po sobě potomky. Podle této legendy počala Anna v prvním manželství s Jáchymem dceru Marii, matku Ježíše, z druhého manželství s Kleofášem Marii, která si vzala Alfea a měla s ním čtyři chlapce; Jakuba Menšího, Josefa Spravedlivého, Šimona a Judu. Ze třetího manželství se Salomem měla Marii, která si vzala Zebedea a počala s ním dva chlapce; bratry Jakuba Většího a Jana Evangelistu. V českém překladu Legendy Aurey Jakuba de Voragine o tom praví verše takto:

*Anna, jak běžně se říká, se matkou tří Marií stala,
Otcí jejich jsou Jáchym, pak Kleofáš, Salome třetí,
Alfeus, Zebedeus a Josef je za ženy měli.
První je matkou Krista, pak Jakuba Menšího druhá,
Josefa Spravedlivého, též Šimona s Judou, ta třetí
Jakuba Většího a Jana, jenž v znaku má orla.¹⁹*

Nevím, zda-li měla tato legenda nějaký vliv na výběr figur na oltáři, zajímavý je však fakt, že by se podle této legendy jednalo v podstatě o tři příbuzné a Jakub s Janem by

¹⁹ Jakub de VORAGINE: Legenda Aurea, Praha 1998, 222

zde figurovali jako bratřenci Ježíše Krista, tudíž plnohodnotně patřící do jeho rodokmenu.

Jak jsem již uvedla, Panna Maria stojí na půlměsíci a na hlavě měla korunu z dvanácti hvězd o niž přišla, jedná se tedy o typ Panny Marie v slunci oděné, neboli Assumpty, který vychází z podoby apokalyptické ženy.

„ A ukázalo se veliké znamení na nebi: Žena oděná sluncem s měsícem pod nohama a korunou dvanácti hvězd kolem hlavy. “ /Zjevení 12, 1/

Součástí zjevení je příběh, který sv. Jan stojící na oltáři vedle Panny Marie napsal na ostrově Patmos a je nazvaný *„Poražený nepřítel“*. Příběh je pln velice silné symboliky. Líčí ženu v okamžiku, kdy rodí v bolestech. Žena porodí syna, který má železnou berlou pást všechny národy. Ve stejnou chvíli se na nebi objevuje také veliký ohnivý drak s deseti rohy a sedmi hlavami, s královskou korunou na každé z nich, který chce jejího syna hned po narození sežrat. Dítě však bylo odneseno k božímu trůnu a žena uprchla na poušť, kde o ní mělo být postaráno 1260 dní²⁰.

Na nebi se pak strhla bitva archanděla Michaela s drakem, který byl poražen. Tento drak *„zvaný d'ábel a satan, který sváděl celý svět“* byl ale svržen s nebe na zem, kde pronásledoval ženu, která porodila. Žena byla před ním uchráněna, ale drak se postavil na břeh moře a rozpoutal válku proti těm, kdo zachovávají Boží přikázání a drží se Ježíšova svědectví.²¹

Je zřejmé, že se zde skutečně jedná o Pannu Marii a Ježíše Krista, drak znázorňuje d'ábla, zlo, které svádí člověka k hříchu. Zlo, které je sice poraženo nebem, ale je postaveno na břeh moře, aby se s ním každá lidská bytost utkala samostatně.

Panna Marie jako královna nebes je očištěna od tohoto hříchu a zaujímá proto nejčestnější místo, stojí v samém centru ZBO a v ruce drží to dítě, které bylo Bohem vyrváno d'áblou ze spárů a přeneseno k jeho trůnu.

Nad Pannou Marii je umístěna ozdobná mřížka, která vytváří nad její hlavou a hlavami světců pomyslný trojlist. V ní jsou v listoví dva andělci troubící na polnice. Jedná se zřejmě rovněž o motiv z Apokalypsy.

²⁰ Zjevení 12, 1-18

²¹ Ibidem

1.1.2.3. Bratři Zebedeovi [4]

Sochy dvou světců, obklopující Pannu Marii, jsou bratři Jakub a Jan. Jejich životní příběh začíná podobně. Narodili se jako synové Zebedea a Salome. Podle Legendy Aurey od Jakuba de Voragine ze 13.stol., byla však jejich matkou Marie, sestra Marie Panny dcera sv. Anny. Tuto skutečnost zde uvádím proto, že je v souvislosti s tímto oltářem zajímavá a pro zadavatele oltáře mohla být u výběru figur určující. Primárním životopisným zdrojem u těchto světců byl pro mě však František Ekert²².

Zebedeus byl bohatý muž, který měl své rybářství a zaměstnával mnoho tovaryšů. Oba jeho synové Jakub i Jan v tomto rybářství pracovali. Právě při lovu ryb je potkal Ježíš, když kráčet po břehu galilejského moře. Byli jedním z prvních učedníků, jež si Ježíš k sobě povolal. Řekl jim: „Pojďte se mnou a učiním z vás rybáře lidí“. Na to složili své sítě a šli a stali se, společně s Petrem, Kristovými nejdůvěryhodnějšími učedníky a stali se svědky nejdůležitějších událostí v jeho životě. Například, právě Jakuba, Jana a Petra si Ježíš vyvolil, aby s ním šli na horu Tábor, kde se před nimi proměnil (Mar 9, 1) a byli to zase oni tři, kdo byli s ním v zahradě Getsemanské, aby byli svědky toho, jak se rmoutí pro utrpení, které ho čeká (Mat 26, 37). Jakub a Jan byli od narození dosti prudké povahy, proto také dostali od Krista přezdívku „Boanerges“, tj. „synové hromu“. Ježíše velice milovali, že by za něj nasadili život, ale když se mu děla nějaká křivda pán je za to káral. Když šel s učedníky do samaritánského města, poslal je, aby mu tam připravili hospodu, ale místní obyvatelé ho nepřijali. Jakub s Janem se velice rozčílili a obrátili se na Krista.²³

„ Pane, chceš-li ať díme, aby oheň sestoupil z nebe a spálil je?“ A pán jim odpověděl „Nevíte, čího ducha jste, syn člověka nepřišel duší zatracovat, ale spasit.“ /luk 9, 54-56/

Když se Kristus se svými učedníky naposledy vracel do Jeruzaléma, potkali matku Jakuba a Jana, která za ním přišla s malichernou žádostí, aby její synové seděli jeden po pravici a druhý po levici v jeho království. Ježíš, který byl té v době pohroužen v temné myšlenky svého osudu, na to odpověděl : „ Nevíte zač prosíte, můžete-li pít kalich, který já pít mám?“ Synové mu s horlivostí jim vlastní odpověděli „ Jistě, že můžeme Pane.“ A on odvětil : “ Kalich zajisté můj pítí budete, ale sedět na pravici mé, nebo na levici , není

²² František EKERT, Sv.Jakub Starší, apoštol Páně, in: Církev vítězná, Životy svatých a Světic Božích I-IV, 1894, 269

²³ Ibidem 270

mé dáti vám, ale kterýmž připraveno jest od otce mého“.²⁴

Ježíš tím chtěl vyjádřit, že on není hoden o tomto rozhodovat, že toto rozhodnutí náleží nejvyšší vůli Boží. Na našem oltáři přesto synové Zebedeovi toto čestné místo zaujímají.

1.1.2.4. Sv. Jakub Větší [4]

Socha Sv. Jakuba Většího, patrona kostela, ve kterém byl celý oltář umístěn, vykazuje stejně jako socha Panny Marie ještě značně gotické rysy. Drapérie je strnulá a schematická, jinak ovšem vyvedena do největšího detailu. Sv. Jakub je oděn do šedivé tuniky se zlatým pláštěm, pod nímž, přidržujíc ho levou rukou, skrývá mošnu, kterou má přepásanou přes rameno. V pravé ruce drží hůl a na nohou má černé opánky. Hledí vlevo vzhůru, v očích má mírně útrpný výraz, ale plný naděje, ústa má lehce rozevřená, jako by chtěl něco vyslovit. Bradu mu zdobí plnovous, který má úhledně rozdělen do dvou snopců, na hlavě má klobouk s odznakem mušle.

Jakub byl jako první z apoštolů umučen, za časů Heroda Agripy. Při jeho kázání v Jeruzalémě propuklo vzbouření ze strany farizeů. Farizeus Joziáš mu hodil kolem krku provaz a táhl ho za něj k Herodovi a ten ho odsoudil k smrti stětí mečem. Když ho vedli na popraviště, uzdravil Jakub cestou člověka postiženého dnou. Joziáš, který byl tohoto skutku svědkem, byl tak dojat, že svého činu litoval a obrátil se na křesťanskou víru.²⁵

„Apoštol pozdvihnuv je, dal mu políbení pokoje a hned na to byli oba mečem s'ati, stalo se tak před slavností velkonoční léta páně 42“ /Skutk.12,3/

Umučený sv. Jakub byl pochován v Jeruzalémě. Za císaře Justiniana I byly jeho ostatky přeneseny do kláštera v Raithu v Palestině. Z kláštera v Raithu přenesli mniši jeho ostatky do španělské Saragossy, která byla ale následně dobyta Maury a tak ostatky putovaly dál, až byly docela ztraceny. Až za vlády krále Alfonse Cudného (791-842) byly ostatky objeveny v jeskyni v mramorové hrobce. Zde nechal král Alfons postavit chrám na počest sv. Jakuba a zanedlouho na tomto místě vznikla obec nazvaná Sant Jago di Compostela. Toto místo je dodnes jedním z nejvýznamnějších křesťanských poutních

²⁴ Ibidem 271

²⁵ Ibidem 272

míst.²⁶

1.1.2.5.Sv. Jan Evangelista [4]

Socha sv.Jana rovněž vykazuje gotické rysy. Je oblečen do šedivé tuniky s těsným límečkem u krku. Pozornost zaujme zlatý bohatě našasený hábit zužující se do snopce, který má světec přehozen přes pravou ruku, s níž ukazuje na zlatý kalich, který drží v ruce levé. Jan má krátké kadeře, je hladce oholen a ve tváři má tichý vyrovnaný výraz.

Sv.Jan je zajímavá postava. Z apoštolů Kristových byl nejmladší, žil nejdéle a zemřel jako jediný přirozenou smrtí. Je autorem několika knih v Novém zákoně. Přičítá se mu, v první řadě, samozřejmě, Janovo evangelium, jež se svou formou odlišuje od ostatních tří evangelií. Říká se o něm, že je „vzletné“. Možná právě proto je Janovým symbolem právě orel, jedno z apokalyptických zvířat, které nalezneme také v horní části oltáře. Toto hezky vysvětluje sv.Augustin:

„Druzí tři evangelisté putují s Pánem po zemi jako s člověkem, zmiňující se o božství jen málo jen; Jan však, jako by ho mrzelo obcovati na zemi, pozdvihl se netoliko nad zemi i nad všechny prostory vzduchu i oblak, nýbrž i nade všecken sbor andělský, proniknuv až k Tomu, skrze něho všechny věci učiněny jsou, dí : Na počátku bylo slovo, to slovo bylo u Boha a to slovo byl Bůh.“²⁷

Dále je autorem tří epištol a Zjevení Janova nebo-li Apokalypsy. Motivy z této knihy se na oltáři v hojně míře objevují. Hned Panna Maria, stojící, po jeho pravém boku je ztvárněna jako apokalyptická žena.

Sv.Jan Evangelista bývá zobrazován s kalichem a stejně tak je tomu i na tomto ZRO. Vysvětlení tohoto atributu je dvojí. Podle Zlaté legendy tento atribut pochází z příběhu o tom, kdy apoštol Jan kázal po celé Asii a všemožně se snažil dokázat učení Kristovo. Stanul jednoho dne před veleknězem model Aristodémem a ten mu dal vypít kalich s jedem s tím, že když Jana neusmrtí, uvěří Aristodém v jeho Boha. Sv. Jana jed nezabil a všichni v tom místě proto začali chválit Boha.²⁸

²⁶ Ibidem 273

²⁷ František EKERT, Sv.Jan Evangelista, in: Církev vítězná, Životy svatých a Světic Božích I-IV, 1894, 811

²⁸ Jakub de VORAGINE, Legenda Aurea, Praha 1998, 93

Střízlivější vysvětlení významu tohoto atributu je podle F.Ekerta odkaz na Kristova slova, která pronesl jako odpověď na dotaz Janovy matky Salome obraceje se na Jana: "*Nevíte, oč žádáte. Můžete pít kalich, který já mám pít?*" Řekli mu „*Můžeme*“ /Mat 20, 22/

Jan byl Kristovým nejmilovanějším apoštolem, po tři roky ho doprovázel na všech jeho cestách. Slovy F.Ekerta: „...*zejména Jan byl mu pro něžnost a panickou mysl svou nejmilejší, byl mistru svému plným srdcem horoucně oddán*...“²⁹

Jan, jako jediný, byl přítomen Kristovu ukřižování. Stál přímo pod křížem, společně s Pannou Marií, Marií Kleofášovou a Máří Magdalenou. Ve chvíli, kdy Kristus prožíval největší muka na kříži, projevil svou nesmírnou důvěru k Janovi, když řekl své matce:

„*Ženo, hle syn tvůj*“ a pak svému učedníku: „*Hle, matka tvá*“ A od té chvíle přijal ji učedník k sobě. F.Ekert poslední činy Kristovy popisuje takto: „*Umírající spasitel odkázal vojákům své roucho, kajícímu lotru slíbil ráj, nepřátelům svým udělil odpuštění a nejvzácnější poklad, matku svou svěřil milovanému učedníku Janovi.*“³⁰

Druhého dne po Kristově ukřižování se Jan dozvěděl od Maří Magdaleny, že Kristův hrob je prázdný. Běželi se s Petrem podívat do hrobu, viděli a uvěřili. Když se pak Kristus poprvé zjevil svým učedníkům, na břehu Getsemanského jezera, poznal ho první ze všech Jan. Tam tenkrát Kristus ustanovil Petra vrchním pastýřem a předpověděl mu jaká ho čeká smrt. Petr ze závidosti ukázal na Jana ptajíc se: „*A, pane copak tento?*“ Ježíš mu na to odpověděl: „*Chci, aby ten tu zůstal dokud nepřijdu, co tobě po tom? Ty pojď za mnou.*“ /Jan 21, 21-22/. O významu této Kristovy věty byly mnohé spory. Nejspíš zde Kristus předpověděl to, že Jan jako jediný nezemře předčasně, mučednickou smrtí, ale rozloučí se s tímto světem pokojně, teprve až si pro něj milovaný Pán přijde.³¹

Jan společně s Petrem a Jakubem mladším byli po seslání Ducha Sv. palestinskými křesťany pokládány za sloup Svaté církve. Sv. Jan zůstal až do smrti Panny Marie v Jeruzalémě a po smrti sv.Pavla odešel do Efesu, který se stal centrem jeho působení.³²

Za pronásledování křesťanů Domicianem (81-96) byl sv. Jan zajat a v Římě před latinskou bránou vhozen do kotle s vroucím olejem, ale vyvázl z toho bez úhony. Následně po této události se stal vyhnanecem. Uchýlil se proto Jan na ostrov Patmos v Egejském moři, kde

²⁹ EKERT František, Sv.Jan Evangelista, in: Církev vítězná, Životy svatých a Světic Božích I-IV, 1894, 806

³⁰ Ibidem 806

³¹ Ibidem 807

³² Ibidem

napsal pověstnou knihu Zjevení Jana. Hlavním obsahem této knihy jsou osudy církve Svaté, její boje a konečné vítězství.³³

Po smrti Domiciana nastoupil na císařský trůn Nerva, který byl ke křesťanům mírný a proto se Jan mohl vrátit zpět do Efezu, kde se dožil kmetského věku. Když už nemohl ani chodit, nosili ho na rukou a on stále jen opakoval větu „*Miláčkové moji, milujte se navzájem.*“ Učedníci se ho tázali, proč stále opakuje jen tuto větu a on jim odpověděl: „*Je to přikázání Páně, to jestli se zachovává, stačí to.*“³⁴

Apoštol Jan zemřel na Patmu až kolem roku sto za panování císaře Trajána.³⁵

1.1.2.6.Trůn milosti a apokalyptičtí andělé [5]

Dva vnitřní sloupy tohoto oltářního nástavce, mezi kterými stojí tři zmiňované sochy, spojuje ozdobná mřížka předělená na dvě části.

Dolní část mřížky tvoří nad hlavami Panny Marie a světců pomyslný trojlist. A v ní jsou zasazeni v pozlaceném listovní dva andělci troubící na polnice. Jedná se zřejmě opět o motiv ze Zjevení Janova.

„...*A když beránek rozlomil pečeť sedmou, nastalo na nebi mlčení téměř na půl hodiny, potom jsem viděl jak sedmi andělům bylo dáno sedm polnic...*“ / Zjevení 8, 1-2/

V horní části této ozdobné mřížky se nachází výjev znázorňující Boha otce držícího kříž s ukřižovaným Kristem, tzv.Trůn milosti. Bůh Otec má plnovous a na hlavě má tiáru, oděn je v modré tunice s červeným pláštěm. Figury jsou ve srovnání s některými jinými soškami tohoto oltáře poměrně prostě vyvedené. Kolem nich se rozrůstá růžový keř, o němž jsem se už výše zmiňovala a v něm dvě klečící postavy ve zlatých rouchách se zlatými kadidelnicemi, přidržující se keře. Zřejmě zobrazením těchto postav pokračuje verš Zjevení zmíněný výše.

„...*Jiný anděl předstoupil se zlatou kadidelnicí před oltář, bylo mu dáno množství vonných věcí, aby je s modlitbami všech posvěcených položil na zlatý oltář před trůnem...*“ /Zjevení 8, 3/

³³ Ibidem 808

³⁴ Ibidem 810

³⁵ Ibidem 812

Trůn milosti je jedním z možných zobrazení Sv. Trojice. Téma nejsvětější trojice je v oltáři samozřejmě duchovně přítomné již v samotné teologické podstatě oltáře, jako zpřítomnění Kristova mystéria. Trojjedinost Boží spočívá v trojím jeho působení ve světě. Otec Syn a Duch svatý - pravda, cesta a život. J 14,9 „*Kdo vidí mne, vidí Otce.*“ /Jan 14, 9/

Pojem *Thronus gratie* poprvé použil Martin Luther, když překládal list židům, kde se hovoří o víku archy úmluvy. Je to moment, kdy otec obětovává svého jediného syna pro lidstvo. Podle pana prof. Royta vznik této kompozice souvisí zřejmě se znázorněním „*Te igitur*“ v sakramentářích. Odpovídá to přesně slovům „*unde et memores*“, „*supra quae*“ a „*Suplices*“.³⁶

1.1.2.7. Židovští králové [4]

David	Salamon	Abea	Asa	Ioram	Iosafat	Iozias	Salatiel	Zorobabel
1000		900		850		650	550	př.Kr.

Vinný kmen, který vyrůstá s hrudi Jesseho, prorůstá poprsím krále Davida, kde se rozdvouje proráží predellu zevnitř a vine se do výšky dvěma směry prostorem mezi bočními sloupy, nese deset výhonků. Těmito výhonky jsou židovští králové z rodu Davidova, na každé straně čtyři. Kmen končí na druhém architrávu, v místě nad dvěma vnitřními sloupy téměř na vrcholku oltáře, vlevo pannou Marií a vpravo Sv. Josefem. Dosud nikdo nepřišel podle jakého klíče bylo těchto osm židovských králů vybíráno, výběr bude zřejmě namátkový.

Každý z nich drží stuhu se svým jménem. Na Mariině straně odspoda Šalamoun, Abeáš, Josafat, Zorobábel a na straně Josefově pak Asa, Jorám, Joziáš a Salatiel. Každý z králů má jiný oděv, jiný výraz, každý pohlíží jinam, má jiné gesto, ale provedením se navzájem velmi podobají. Všichni drží v rukou pentle střídavě nad sebou v pravé a v levé ruce, druhou rukou téměř každý někam ukazuje, na sebe, dolu, či do nebe, ti co neukazují se drží za list, ze kterého vyrůstají. Šest předexilových králů má zlatou královskou korunu,

³⁶ Jan ROYT, Nejsvětější Trojice, in: Slovník biblické ikonografie, 2007, 173

dva poexiloví mají korunu červenou. Výrazy králů podle mého názoru v několika případech jasně, v jiných méně jasně, korespondují s tím, jaký život vedli.

Jediná souvislost, jakou jsem mezi nimi našla, jsou blízké příbuzenské vztahy mezi některými z nich. David byl otcem Šalamouna, Abeáš otcem Asa, Asa Josafata a Salátiel byl otec Zorobábel. Významní byli samozřejmě David a Šalamoun. Josafat, Azaiáš, Jorám a Joziáš se všichni nějakým způsobem zasloužili o upevnění náboženských poměrů. Zbylí dva - Salatiel a Abeáš byli poměrně nevýznamní. Pět králů, jejichž sochy jsou umístěny ve spodní části oltáře, vládlo v 9.stol.př.n.l. Joziáš žil v 7.stol.př.n.l a Salatiel se Zorobábelem v době poexilové ve století šestém.³⁷

Nyní bych se blíže zaměřila na jednotlivé skulptury králů a ve stručnosti uvedla jejich životopisy:

1) Šalamoun

První z králů na Mariině straně má na sobě červenou košili s rostlinným vzorem, přes ni modrou tuniku se zlatým lemováním. Na hlavě má zlatou korunku s drobným ornamentem, má krátké vousy do hran sestřižené. Pravou rukou ukazuje na sebe, levou drží pentli se jménem *Salomon*.

Šalamoun byl izraelský král, který panoval čtyřicet let od r.973 do r. 933 př.n.l. Z králů vyobrazených na tomto oltáři je hned po Davidovi nejslavnější a bývá hojně ve výtvarném umění zobrazován. Byl to, podle všeho, moudrý a spravedlivý král, syn Davida a Betsabe. Existuje domněnka o tom, že by mohl být autorem některých biblických knih. Přel se o nástupnictví s Adonijášem, matka Betsabe a prorok Nátan však rozhodli pro Šalamouna. Betsabe bývá dokonce považována za předobraz Panny Marie, protože obě porodily „knížete pokoje“. Šalamoun postavil chrám v Jeruzalémě na hoře Morija. Jednou ze známých scén jeho života je také setkání s královnou ze Sáby, která hádankami chtěla prověřit jeho moudrost. Šalamoun byl ve středověku vnímán jako předobraz Krista a v námětu Kmene Jesse tedy nesmí nikdy chybět.³⁸

2) Abeáš

Král umístěný nad Šalamounem je oděn do hnědého pláště se zlatým lemem. Hlavu

³⁷ Adolf NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, 1956

³⁸ Adolf NOVOTNÝ, *Šalamoun*, in: *Biblický slovník*, 1956

mu zdobí zlatá korunka, král má užší tvar obličeje s dlouhým šedivým plnovousem do trojúhelníkového tvaru a ve tváři má pyšný výraz. Pravou rukou drží stuhu s nápisem *Abea* a levou přidržuje list z kterého vyrůstá.

Jméno Abeáš nebo Abiáš znamená *můj otec je Hospodin*. Abiáš kraloval pouze tři léta 958 – 955 př.n.l. Byl synem Roboáma a Maake. Porazil svého předchůdce Jeroboáma a stal se králem Judska. Měl čtrnáct žen, dvacet dva synů a šestnáct dcer. Podle toho, jak se píše v knize králů, zřejmě nebyl moc zbožným králem.³⁹

„Chodil ve všech hříších svého otce, jichž se před ním dopouštěl, a jeho srdce nebylo cele při Hospodinu, jeho Bohu, jako srdce jeho otce Davida“ /1kr 15,3/

Po celá léta svého panování válčil s Jeroboámem. Po jeho smrti nastoupil na trůn jeho syn Asa.

3) Josafat

Dalším králem směrem vzhůru je Josafat. Je oděn v červené tunice s modrozlatým lemováním. Na hlavě má zlatou korunku, hnědý fous má hranatě sestřižen podobně jako Šalamoun a ve tváři má výraz moudrého panovníka. Pravou rukou ukazuje do nebe a levou třímá stuhu, na které stojí nápis *Iosapha*.

Byl judským králem třináct let od 849 do 837 př.n.l. a podle všeho si ve svém panování vedl dobře. Byl synem a nástupcem krále Asy, s nímž nějaký čas i spoluvládl. Své království zvelebil, nechal opravit města, zorganizoval válečnou moc, zakázal modloslužbu a upevnil náboženství výukou Zákona. Filištinští i Arabové se stali jeho vazaly a museli mu vyplácet poplatky. Vedl války a utrpěl i porážky, ale svému synu Joramovi zanechal upevněnou říši.⁴⁰

4) Zorobábel

Posledním v této levé vertikální linii je Zorobábel, král mladistvě vyhlížející oděný do červeného hábitu s černobílou krinolínou, ze kterého mu koukají modré, zlatem lemované rukávce. Na hlavě má červeno-zlatou korunku. Jako jediný z králů je bezvousý a ve tváři má výraz mladého nadějného krále. Levou rukou ukazuje do nebe a v pravé třímá pentli se jménem *Zorobabel*.

³⁹ Adolf NOVOTNÝ, Abeáš, in: Biblický slovník, 1956

⁴⁰ Adolf NOVOTNÝ, Josafat, in: Biblický slovník, 1956

Jeho jméno patrně pochází z babylonského *Zer-babilí tj. Símě Babylóna* a znamená, že se nositel tohoto jména narodil v Babylonii.⁴¹

Zorobabel byl posledním blíže známým potomkem Davidova rodu. Byl mezi dvanácti judskými vůdci, kteří se vraceli z babylonského zajetí do Jeruzaléma. Jeho vláda v Judsku započala po jejich návratu, zřejmě někdy kolem roku 520 př.n.l. Zorobábelovou starostí bylo dát do pořádku náboženská zařízení a zorganizovat obnovu chrámu. Někteří proroci v něm viděli mesiášského krále. U dokončení chrámu však podle písma už Z. nebyl. Jako potomek královského rodu se stal nebezpečným pro Peršany a byl sesazen a možná i potrestán.⁴²

5) Panna Maria [6]

Panna Maria, která vyrůstá až na samém vrcholu proutku, vyhlíží prostě. Je oděna do hnědočerveného hábitu zlatě lemovaného. Je prostovlasá, ruce má složeny v modlitbu a hledí zbožně do nebe. Zde se projevuje kontrast ve vyobrazení s Pannou Marií umístěnou v centru oltáře, kde je zdůrazněna její Božská podstata. Na vrcholu oltáře působí Panna Maria jako zbožná pozemská žena.

Z toho důvodu na rozdíl od statí o centrální soše Panny Marie jako Assumpty, kde jsem se zmiňovala spíše o jejím nadpozemském významu, bych v této části uvedla něco z pozemského života Panny Marie.

„*Panna Maria, matka Páně je zosobněním pokory, poslušnosti a oddanosti Kristu.*“⁴³ O jejím životě se dočteme především u Matouše a Lukáše, avšak její rodokmen v Bibli nenalezneme, pouze víme, že byla dcerou Jáchyma a Anny. Zasnoubila se s tesařem Josefem. Marie byla v jeslích u malého Ježíška, když se mu přišli poklonit tři králové, byla u toho, když Krista obřezávali. Byla přítomna i obětování v chrámu. Při Herodově vraždění nevinátek utekli s Josefem a malým Ježíškem do Egypta, odkud se společně vrátili. Stala se svědkem Kristovy rozmluvy v chrámu s učenci a jeho zázraků, utrpení svého syna na Kříži i jeho Zmrtvýchvstání.⁴⁴

⁴¹ Adolf NOVOTNÝ, Zorobábel, in: Biblický slovník, 1956

⁴² Ibidem

⁴³ Jan ROYT, Panna Maria, in: Slovník biblické ikonografie, 2007, 189

⁴⁴ Ibidem 190

O řadě událostí z Mariina života se dočteme v novozákonních apokryfech. Zejména v *Protoevangeliiu Jakubově* a z něj vycházející Legendě Auree⁴⁵, které hovoří například o tom, jak se setkali rodiče Panny Marie u Zlaté brány, o zázračném Mariině narození. Dále o tom, jak Panna Maria ve čtrnácti letech vstoupila do chrámu a s ostatními pannami upředla látku na chrámovou oponu. Dočteme se zde podrobně i o smrti Panny Marie. Po smrti prý byla vzata na nebe a posazena na nebeský trůn vedle svého syna a korunována Nejsvětější trojicí. Tento zdroj je však pouze legendický a církve ho striktně odmítá, avšak výrazně ovlivnil mariánskou ikonografii.

6)Asa

Na pravé straně oltáře jako první vyrůstá z kmene Jesse král v modrém kabátě s knoflíky, v ramenou našaseným, se zlatým límcem a zdobením, který má v pase přepásaný silným zlatým provazem. Na hlavě má Asa zlatou korunku, vousy sestřiženy do oblouku a vyhlíží poněkud nejistě. Levou rukou ukazuje na sebe a pravou drží pentli s nápisem *Asa*.

Asa nebo-li Aza byl judským králem po roztržení říše v letech 913- 873 př.n.l, vládl tedy čtyřicet jedna let. Byl to syn Abeášův a vnuk Roboáma. Svým panováním napravil trochu skutky svých otců, podařilo se mu potlačit modlářství a mužskou prostituci. Po patnáct-ti letech svého panování téměř očistil zemi od pohanství. I svou matku zbavil jejího královského postavení za to, že se dopustila nestvůrného modlářství. Opevnil a zvelebil města.⁴⁶

1Kr 15, 14,, *Po všechny dny bylo srdce Asovo cele při Hospodinu*“

Při válce se však provinil, když zpronevěřil majetek z domu Hospodinova a proroka, který mu to vyčítal vsadil do žaláře. Zemřel a byl pohřben v Jeruzalémě. Po něm nastoupil na trůn jeho syn Josafat.

⁴⁵ Ibidem 190

⁴⁶ Adolf NOVOTNÝ, Asa, in: Biblický slovník, 1956

7) Jorám

Nad Asou vyrůstá z květu král ve zlatavém kabátě lemovaném tmavou kožesinou. Na hlavě má zlatou korunku, šedivý plnovous zastřížen do oblouku a ve tváři mu sídlí přísný výraz. Pravou rukou ukazuje do nebe a v levé drží pentli s nápisem *Ioram A.f.* Poslední dvojice písmen mohou patrně být iniciály potenciálního autora, o tom více v kapitole o autorství.

Byl devátým králem Izraele, jeho jméno znamená *Hospodin je vznešený*. Vládl devět let v letech 853-842 př.n.l. Byl synem Josafata. Podle druhé knihy králů nebyl dobrým králem v Hospodinových očích „*Dopouštěl se toho, co je zlé, ale Hospodin nechtěl na Judu uvést zkázu kvůli Davidovi, který byl jeho služebníkem, protože mu přislíbil, že dá jemu i jeho synům planoucí světlo pro všechny dny*“. Po něm se stal králem jeho syn Achazjáš.⁴⁷

8) Joziáš

Třetím králem na Josefově straně je Joziáš oděný v modrém kabátě, zlatě lemovaným, se zlatým límcem. Na hlavě má král zlatou korunku, vousy má na krátko hranatě zastříženy a ve tváři mírně útrpný výraz. Levou rukou drží květ ze kterého vyrůstá a pravou pentli s nápisem *Iosias*.

Král judský, který padl za obět' v palácové revoluci. Panoval 31 let od r. 640 do r. 609 př.n.l. Za jeho vlády byla obnovena bohoslužba a modloslužba téměř úplně potlačena. V tomto období byla pravděpodobně nalezena kniha Deuteronomia. Bojoval s faraónem Nechem.⁴⁸

9) Salatiel

Z květu nad Joziášem vyrůstá král v červenohnědém hábitu s límcem. Na hlavě má červenozlatou korunku jako jeho syn Zorobabel. Má černý plnovous a dobrácký výraz. Pravou rukou přidržuje límec a ukazuje do nebe, levou drží pentli na níž stojí nápis *Salatiel*.

Toto jméno znamená *Dotázal jsem se Boha*. Byl otec Zorobabelův (1Par 3). O jeho životě mnoho nevíme. Jelikož byl Zorobábelovým otcem, vládl zřejmě ještě za

⁴⁷ Adolf NOVOTNÝ, Jorám, in: Biblický slovník, 1956

⁴⁸ Adolf NOVOTNÝ, Joziáš, in: Biblický slovník, 1956

Babylonského zajetí, čili přibližně v první polovině 6.století př.n.l. Rodokmen podle Lukáše (L3,27) a podle Matouše (Mt 1,12) se jak známo poněkud liší, oba se však kříží v Zorobábelovi. Podle Matouše byl Salatiel syn Jekoniáše, krále judského, podle Lukáše však syn Neria, Natanova potomka, který byl devátým synem krále Davida.⁴⁹

10)Sv.Josef [6]

Na samém vrcholu pravé větve vyrůstá z květu Josef jako starší muž oděný v modrém kabátě se zlatým lemem. Má holou lebku a hnědý plnovous. Pravou rukou žehná a levou drží pentli s nápisem *Ioseph*. Na fotografiích před restaurováním však drží lilii. Fotografie po restaurování v restaurátorské zprávě od Karla Stádníka z roku 1966 chybí. Který z atributů je původní Stádník nezmiňuje.

Sv.Josef byl pěstounem Krista a manželem Panny Marie. V Matoušově i Lukášově evangeliu je svědectví o tom, že byl z Davidova rodu (Mt 1, 16; L 1, 27). Avšak, stejně jako je tomu u Panny Marie, nejcennější informace z jeho života nám přináší apokryfní literatura, zejména *Historie sv. Josefa tesaře*.⁵⁰

Josef byl údajně Hospodinem vybrán z vdovců, kteří dostali za úkol přijít do chrámu a přinést pruty. Ze všech prutů pouze Josefův se zazelenal a usedla na něj holubice.⁵¹

1.1.3.Druhý oltářní nástavec [6]

Druhý oltářní nástavec je tvořen dvěma malými pozlacenými sloupky mezi nimiž jsou ve tvaru čtverce čtyři bytosti ve věncích s plody obmotány zlatými stuhami: Vlevo dole můžeme vidět v zeleném věnci s plody vinné révy zlatého okřídleného lvíčka, který pod nohama drží bílou pentli s červeným nápisem *S Marcus E*. Nad ním pak je v zeleném věnci s plody červenými a zelenými zlatá okřídlená bytost, která v rukou drží pentli s nápisem *S Matheus E*. Vpravo vedle ní je ve věnci opět s hrozny vinné révy zlatý orel, který v drápech svírá pentli s nápisem *S Ioannes E*. Pod ním je pak zlatý okřídlený býček s pentlí s nápisem *S Lukas E* ve věnci s plody červenými a zelenými. Jedná se tedy o symboly čtyř Evangelistů.

⁴⁹ Adolf NOVOTNÝ, Salatiel , in: Biblický slovník, 1956

⁵⁰ Jan ROYT, Sv.Josef, in: Slovník biblické ikonografie, 2007, 101

⁵¹ Ibidem 102

Nad tímto oltářním nástavcem je přeložen zdobný architráv a na něm cosi, co by se dalo nazvat další, třetí, oltářní nástavec. Tvoří ale s druhým nástavcem obsahovou jednotu.⁵² Třetí nástavec má tvar půlkruhu a je v něm postava dítěte, pravou rukou žehnající a v levé třímající kříž, sedící na zlaté rostlině, která ji také celou obrůstá. Vrchol korunuje holubice uzavírající spolu s Otcem a Synem, o něco níže (viz. Kapitola Trůn milosti) Svatou Trojici.

Zde se ale musíme pozastavit, jelikož, dle ak.soch. Karla Stádníka, kříž, který drží dítě je zřejmě nepůvodní. Potom by byla možná hypotéza, že dítě původně drželo něco úplně jiného, například knihu. To by potom mohlo znamenat, že jde o další motiv z apokalypsy. Tedy, ten, který sedí na trůnu a předává knihu se sedmi pečetěmi beránkovi. Zapadalo by to logicky do spojitosti se čtyřmi bytostmi stojícími pod trůnící bytostí.

Ezechiel ve svém vidění Hospodinovy slávy o této bytosti píše „*Nad hlavami bytostí bylo cosi podobného klenbě.*“ /Ezechiel 1, 22/ Klenbu by na tomto oltáři mohl znázorňovat půlkruhový rámeček ve kterém je umístěna tato postava na vrcholu. A dále píše „*A nahoře nad klenbou, kterou měly nad hlavou, bylo cosi, co vypadalo jako safírový kámen podobný trůnu, a na té podobě trůnu, nahoře na něm, bylo cosi, co vypadalo jako člověk.*“ /Ez 1, 26/

Zjevení Janovo tuto bytost na trůnu popisuje velmi nejasně. „*Hle trůn na nebi a na tom trůnu někdo, kdo byl na pohled jako jaspis a karneol*“ /zjevení 4, 2-3/

Vraťme se ale nyní k výše zmíněným čtyřem bytostem. Primárně je nalezneme u proroka *Ezechiela* (Ez 1,4-28) u něj jsou tyto bytosti hmotně neuchopitelné. Všechny tvoří jakoby jeden celek, avšak v popise můžeme nalézt podobu každé bytosti.

„*Viděl jsem, jak se přihnál bouřlivý vítr od severu, veliké mračno a šlehajících oheň, okolo něho byla zář a uprostřed ohně jakýsi třpyt oslnivého vzácného kovu. Uprostřed něho bylo cosi podobného čtyřem bytostem, které se vzhledem podobaly člověku. Každá z nich měla čtyři tváře a každá čtyři křídla... Jejich tváře se podobaly tváři lidské... zprava měly všechny čtyři tváře lví a zleva měly všechny čtyři tváře býčí a všechny čtyři měly také tváře orlí. Takové byli jejich tváře; jejich křídla byla rozpjata vzhůru. Každá se přimykala dvěma křídly k druhé a dvěma si přikrývala tělo. Každá se pohybovala přímo vpřed. Chodily podle toho, kam je vedl duch, při chůzi se neotáčely...*“ /Ezechiel 1,4-28/

⁵² Celý oltář je samozřejmě obsahově jednotu, avšak rozdělen do tří plánů.

„...svým vzhledem se tyto bytosti podobaly hořícímu řezavému uhlí...“ /Ezechiel 1,13/

Na oltář jsou bytosti umístěny v jakýchsi ovocných věncích. O těchto věncích u Jana není žádná zmínka. U Ezechiela se však píše o kolech, které tyto bytosti pojí se zemí.

„Když jsem na tyto bytosti hleděl, hle, na zemi u těchto bytostí, před každou z těch čtyř, bylo po jednom kole... třpytila se jako chrysolit a všechna čtyři se sobě podobala...když jela mohla jet na všechny čtyři strany a při jízdě se nezatačela...vznášela se spolu s nimi neboť duch těch bytostí byl v kolech.“ / Ezechiel 1,21/

V Novém zákoně se rovněž podobné čtyři bytosti objevují v knize *Zjevení Janovo*, kterou sv. Jan napsal ve vyhnanství na ostrově Patmos. Knihu Ezechiel jistě dobře znal, motivy z ní provázejí celý tento spis. Sv. Jan tak symbolicky propojil Starý zákon s tím, co viděl a zažil s Ježíšem Kristem.

U Jana jsou bytosti více zkonkretizované do podoby, v jaké je nacházíme v křesťanském výtvarném umění.

„...uprostřed a kolem trůnu čtyři živé bytosti plné očí zpředu i zezadu. První podobná lvu a druhá býku, třetí měla tvář člověka, čtvrtá byla podobna letícímu orlu...“

/Zjevení 4, 6-8/

Všemi těmito viděními se zabývaly v dějinách křesťanství různé osobnosti a vnuknuly jim přesné významy, které se ustálily do symbolů. Symboly jsou od středověku hojně užívány v křesťanském umění. Čtyři bytosti z Ezechiela a ze *Zjevení Janova* ustanovili Ireneus a Hyppolit Římský ve 2.století za symboly evangelistů. Církevní otcové Sv. Jeroným a sv. Řehoř Veliký je pak přiřadili k jednotlivým evangelistům tak, jak jsou na oltáři. Bibličtí exegeté potom spojili charakteristiky jednotlivých zvířat s charakteristikami jednotlivých evangelií. Člověk je symbolem Matoušova evangelia, neboť je úzce spojeno s Kristovým životem na zemi. Začíná také jeho rodokmenem. Lev je symbolem Markova evangelia, neboť se zabývá nejvíce zmrtvýchvstáním Krista. Býk je symbolem evangelia Markova, neboť jako obětní zvíře se podobá důrazu tohoto evangelia na Kristovu oběť. Orel je symbolem Jana, protože jeho evangelium stoupá nejvíce do výšin a týká se

především Kristova nanebevstoupení.⁵³

2. Historie Zbraslavského renesančního oltáře a jeho historické okolnosti

V této kapitole jsem se zaměřila na historii Zbraslavského oltáře a na okolnosti spjaté s jeho vznikem. Tyto podkapitoly spolu na první pohled nesouvisejí, avšak není tomu tak zcela, vzájemně si totiž nahrávají. V první části je výčet stěhování a úprav, kterým byl oltář vystaven. V druhé části jsem se zaměřila na prostředí ze kterého oltář vzešel, tj., cisterciácký klášter na Zbraslavi a jeho stručná historie. Vznikem počínaje a konče situací před pravděpodobnou dobou objednání oltáře. Následuje shrnutí hypotéz o původu, dataci a autorství oltáře. Úmyslně jsem pak připojila stať o Adolfu Daucherovi a německém řezbářství a v závěru srovnala Oltář zbraslavský s Oltářem annaberským připisovaným právě Adolfu Daucherovi.

2.1. Putování oltáře sv. Jakuba

Přesto, že oltář sv. Jakuba je mimořádným dílem, jevil se mnohokrát ve své historii jako nepotřebný. Ze svého původního místa určení, z kostela sv. Jakuba, neučinil však příliš dlouhou cestu.

Roku 1744 byl kostel sv. Jakuba barokizován a renesanční oltář nahrazen oltářem novým, lépe vyhovujícím tehdejšímu vkusu. Podle nejasných zdrojů byl prý oltář uskladněn téměř sto let na kostelní půdě, kde jeho polychromie velice utrpěla.⁵⁴

Podle zpráv byl r. 1851-2 zrekonstruován a opětovně postaven malířem Zachariášem Schwabem. Zřejmě jeho rukou byl oltář přetřen bílou fermežovou barvou a „jen ústřední socha panny Marie byla barvami a zlacením pěkně vymalována.“ To svědčí o výrazně jiné podobě oltáře, než jak ho vidíme dnes.⁵⁵

Po uvedených zásazích byl zřejmě přenesen do románského kostela sv. Havla na vrchu Havlíně rovněž na Zbraslavi, který sloužil toho času stále jako kostel farní.⁵⁶

⁵³ Jan ROYT, Evangelisté, in: Slovník biblické ikonografie, 2007, 76

⁵⁴ Karel Vladislav Zap.: Zbraslav, in: Památky archeologické I, 1855, 117

⁵⁵ Ibidem 118

⁵⁶ Ibidem 120

Víme s jistotou, že v letech 1869-1870 za přispění spolku Vlastimila byl oltář obnoven a polychromován Eduardem Veselým. A následně v Praze vystaven. Svědčí o tom listina ukrytá uvnitř oltáře.⁵⁷

Zřejmě za květnové revoluce se stal oltář terčem zbloudilých vojáků a utrpěl průstřely na několika místech. Podle Stadníkovy dokumentace to bylo na hlavě Madony na prsou Ježíška a u krále Davida.⁵⁸

V šedesátých letech se oltáři dostalo nečekané pozornosti. Byl vybrán aby reprezentoval českou renesanci v československém pavilonu na Světové výstavě Expo v Montrealu roku 1967. Bližší informace o tom, jakým způsobem byl oltář na výstavu převezen, jak tam byl nainstalován, se mi bohužel nepodařilo zjistit. Víme však, že právě pro tuto příležitost proběhlo první velké restaurování , které provedl akademický sochař Karel Stádník v letech 1963- 67.⁵⁹

Po navrácení z Montrealu byl oltář opětovně umístěn do kostela sv. Havla na Zbraslavi. Zdálo by se, že tady by náš oltář konečně našel své uplatnění, ale jelikož se nedostávalo finančních prostředků na zabezpečení kostela, byl kostel několikrát vyloupen a oltář tak ochuzen o některé části (dle mínění restaurátora oltáře, pana Stádníka, nepůvodní): dva anděly s hudebními nástroji (loutnou a flétnou) na postranních sloupcích, Ježíška, který spočíval v náručí Panny Marie, žezlo Panny Marie, korunu, žezlo a harfu krále Davida, drobné řezby vinné révy z predelly a hlavy dvou okřídlených andělů z predelly. Po poslední krádeži byl oltář urychleně přemístěn a týden poté byl kostel znovu vykraden a vandalsky zdevastován.

K přemístění došlo na žádost československého faráře, obeznámeného se situací v ohroženém kostele. Husitská farnost přijala oltář jednoznačně kladně, protože někteří její členové ještě pamatovali dobu, kdy byla v hřbitovním kostele sv.Havla sloužena bohoslužba této církve po jejím oddělení od církve římskokatolické. Oltář je do zbraslavské farnosti husitské církve zapůjčen na dobu dvaceti let. Kostel Československé církve Husitské vznikl přestavbou barokní sýpky a jeho půdorys s metrovými opukovými zdmi spolu s trémovým stropem odpovídá v interiéru renesanční stavbě, což dokládá přiložená fotodokumentace. Interiér je doplněn křížovou cestou od ak.soch.Stádníka. Na

⁵⁷ Ibidem 121

⁵⁸ STADNÍK Karel, Restaurátorská zpráva ke zbraslavskému oltáři, 1966

⁵⁹ Ibidem

východní stěně kostela, který není orientován, je umístěna zdařilá kopie sochy ukřížovaného z Týnského chrámu.

Vzhledem k tomu, že v soupisu mobiliáře zbraslavského kláštera je uváděn oltář jako přenosný, jeví se doba jeho umístění (20 let) do kostela Církve československé husitské, jako přiměřená. Farní rada husitské církve na Zbraslavi, oproti mínění některých představitelů této církve, soudí, že by záchrana oltáře mohla být omluvou za zdevastování zbraslavského kláštera v 15.století pražskou luzou, hlásící se k hnutí Husitů.

2.2. Zbraslavský klášter a jeho stručná historie

Úvodem pár slov ke Zbraslavskému klášteru. Ves Zbraslav si zalíbil již král Vladislav I., který r. 1115 zde zřídil nějaká stavení ke svému přebývání, které však nedokončil a daroval je klášteru Kladrubskému. Král Přemysl Otakar II. si rovněž oblíbil zbraslavskou krajinu a vystavěl si zde lovecký zámek.⁶⁰

Teprve král Václav II. učinil r.1288 slib, že založí na Zbraslavi klášter. Opat cisterciáckého kláštera v Sedlci Heidenrich byl králův přítel a často se spolu vídávali.⁶¹

Právě opatu Heidenrichovi také král r.1291 sdělil svůj úmysl a požádal ho, aby obsadil Zbraslav skupinou mnichů ze svého kláštera. Král se po té sešel se skupinou „moudrých lidí“ a lodí se vydali společně hledat místo pro stavbu kláštera. Vystoupili v místech, kde toho času stával královský lovecký zámek a opat Theodorich prohlásil „*Tot' jest odpočívání mé na věky, tu odpočívati budu, neb jsem zvolil je*“⁶²

20.dubna 1292 byla na místě nazvaném „Aula regia“ sloužena mše svatá a za přítomnosti celého dvora a všech vznešených hostů, kteří se předtím v Praze zúčastnili korunovace, byl r.1297 slavnostně položen základní kámen.⁶³

První roky kláštera, značně vybaveného statky, však pro zbraslavské mnichy nezačaly příliš šťastně, jelikož hned roku 1305 zemřel jeho zbožný fundátor král Václav II. Po něm nastoupivší jeho syn Václav III. nebral své královské povinnosti příliš vážně a velmi brzy po svém nástupu na trůn byl v Olomouci zavražděn jako poslední potomek

⁶⁰ PODLAHA Antonín, Posvátná místa Království českého, Arcidiecéze pražská díl III, 276

⁶¹ Ibidem 277

⁶² Ibidem 278

⁶³ Ibidem 279

z rodu Přemyslovců. Následně začaly zmatky o nástupci na trůn a těmi všemi událostmi byla stavba kláštera s chrámem Panny Marie značně pozastavena.⁶⁴

Nová podpora se klášteru dostala až za vlády Jana Lucemburského, zásluhou manželky Elišky Přemyslovny, která ctíce památku svého otce stala se pokračovatelkou v jeho bohulibém záměru s klášterem. Za její podpory byl dostavěn mariánský chrám. Kromě jiných darů získal klášter od Elišky i mlýn na Labi.⁶⁵

Syn Elišky, pozdější císař Karel IV., zachováváje tradici, rovněž měl klášter pod svou ochranou. Za jeho vlády byl klášter na vrcholu svého vzestupu. Dle pramenů bylo toho času v klášteře 300 mnichů, kteří se starali o chod kláštera. Zbraslavský klášter dostal mnoho majetku a pravidelný plat a čile s tím hospodařil.⁶⁶

Patnácté století ukončilo rozmach kláštera na více než 200 let. Za husitských válek byl klášter prakticky zdemolován a téměř sto let tam bylo smutno a pusto. Zbraslavští mniši, majíc zprávy o blížícím se nebezpečí, z kláštera stihli včas uprchnout. Na den sv. Vavřince pak na Zbraslav vtrhli očekávání zpítí táboři a pražané pod vedením Václava Korandy, kteří zničili mnoho cenností, obrazy, sochy a nezastavili se ani před hrobem Václava IV., kterého ověnčili senem a do úst mu lili pivo.⁶⁷

Z kláštera zbyla prakticky ruina. Velkolepý chrám Panny Marie se z toho již nikdy nevzpamatoval. Přesto v takto zbědovaném klášteře nadále přebývalo hrstka bílých mnichů a klášter si žil dál svým životem. Česká země po utichnutí boje husitů vstupovala do nového období svých dějin. Celá katolická církev ztratila své hospodářské i mocenské pozice a její místo převzala šlechta a města.⁶⁸

Roku 1454 král Ladislav Pohrobek nařídil, aby statky a jiné věci neprávem odcizené byly klášteru navraceny. Život v klášteře tedy fungoval i nadále, prodávali a kupovali se statky, ale nikdy již se nevrátila doba takového lesku, jako tomu bylo před husitskými válkami. Za vlády Karla IV. měl klášter tři sta mnichů, za opata Jana VIII. v roce 1522 jich tam zbylo dvanáct a po jeho smrti jich zůstalo pět.⁶⁹

Rok 1522 přinesl několik událostí, které klášteru prospěly. Opatem kláštera se stal Jana VIII a byl mu předán inventář kláštera, ve kterém o ZRO ještě není zmínka. Píše se

⁶⁴ Ibidem 280

⁶⁵ Ibidem 282

⁶⁶ Ibidem 284

⁶⁷ Ibidem 285

⁶⁸ Ibidem 286

⁶⁹ Ibidem 287

zde jen o čtyřech přenosných oltářích.⁷⁰ Téhož roku si vzala klášter pod svou zvláštní ochranu královna Marie Habsburská, manželka Ludvíka Jagellonského a sestra Ferdinanda I.⁷¹

2.3. Otázka původu, datace a autorství oltáře sv. Jakuba

Tento oltář byl pravděpodobně objednan pro klášterní kostel sv. Jakuba Většího na Zbraslavi jako oltář hlavní. Usuzuji tak ze skutečnosti, že po boku Panny Marie v středu oltáře, je právě postava sv. Jakuba Většího. Postava Panny Marie byla u cisterciáckého řádu obligátní a chrám Panny Marie toho času byl již jen ruinou. Otázka jeho původu, datace a autorství je však složitá a zřejmě nadále zůstane i nadále ověněna tajemstvím. Přesto se mi podařilo zjistit určité indicie, které by mohly napomoci k jejímu rozluštění. V zásadě jsem však v této kapitole jen rozvinula hypotézu Prof. Ivo Kořána, kterému vděčím za jeho návštěvu na Zbraslavi a ochotnou pomoc.

Sochařství první poloviny 16. století v Čechách je velice nejednotné. Netvoří široký stylově jednotný proud, nýbrž tím, že se národ konfesně rozvrstvil, i umění se rozdělilo do několika proudů. Umění domácího utrakvismu si velmi dlouho zachovávalo gotický styl, až vlivem luterské reformace začalo přijímat saské vlivy.⁷²

V době ikonoklastického čištění městských chrámů v Praze nejprve roku 1519, kdy týnský farář Jan Poduška káže v Lutherově duchu proti obrazům, ornátům a oltářům a pak v roce 1521 s příjezdem radikálního kazatele Tomáše Munzera přerostlo v obrazoborecké hnutí, kdy se u sv. Jakuba a u Panny Marie Sněžné ničily obrazy a sochy. Zároveň však v této době pravděpodobně vzniká sochařské dílo, oltář neobyčejné kvality, objednaný pro cisterciácký klášter na Zbraslavi, zřejmě nějakou vlivnou osobou z katolického okruhu.⁷³

Podle mého názoru k tomuto počínu muselo dojít právě v této době - po ikonoklastických bouřích, kdy si královna Marie Habsburská r. 1522 vzala klášter pod svou ochranu a možná, že to byla právě ona, kdo oltář pro kostel sv. Jakuba objednal a klášteru daroval. Dvůr jejího bratra Ferdinanda I. se tou dobou, v odporu proti ikonoklastickým

⁷⁰ Vít TADRA, Listy kláštera zbraslavského, 1904, 276

⁷¹ Vít TADRA, Listy kláštera zbraslavského, 1904, 274

⁷² KOŘÁN Ivo, Renesanční sochařství v Čechách a na Moravě, in: Dějiny českého výtvarného umění II/ 1 1984, 116

⁷³ Ibidem 116

bouřím, orientuje na skvělou produkci říšských měst Augsburgu a Norimberku.⁷⁴

Kontakty se Saskem byly však v této době velmi silné, takže není nepravděpodobné, že se k nám mohla dostat zpráva o tom, že v Annabergu byl objednan skvostný mramorový oltář od Adolfa Dauchera z Augsburgu, s tematikou rodokmenu Ježíše Krista – „Kmene Jesse“ a následně vyhotovena, nějakým zdatným řezbářem, jeho obdoba.

Druhou možností by pak také mohlo být, že oltář byl vytvořen v dílně Daucherů již dříve, neboť Adolf Daucher se narodil již roku 1460. Tudíž by tento oltář byl jeho raným dílem zachovávajícím ještě gotické rysy, a annaberský oltář by byl pak jeho vyspělejší nápodobou v kameni. To kdybychom chtěli oltář absolutně připsat Adolfu Daucherovi, datovala bych ho do doby kolem roku 1510.

Autorem annaberského oltáře je nesporně Adolf Daucher, zatímco na zbraslavském oltáři je čitelně vidět na pentli za jménem krále Joráma sochařskou značku A.F. [7] Na tomto místě bych chtěla zamítnout veškeré jiné domněnky o této značce. Nejedná se o A.K., jak uvádí Jan Herain pro časopis společnosti přátel starožitností, ani o A.T., jak je uvedeno v Dějinách českého výtvarného umění ve stati o renesančním sochařství v Čechách a na Moravě od prof. Ivo Kořána.

Pro větší jistotu obrátila jsem se v této otázce na paní doktorku Hledíkovou a bylo mi řečeno, že jediné, co by kromě zřejmého A.F. mohlo přicházet v úvahu je A.E., jelikož spodní patka písmene zdá se být poněkud více prodloužená, než je u F obvyklé.

2.4. Německé renesanční řezbářství a sochařská rodina Daucherů

V souvislosti s původem ZRO jsem se zabývala německou sochařskou produkcí v letech 1490- 1525, zejména na sochařskou rodinou Daucherů.

Po roce 1500 se Augsburg stal obchodním centrem a také jádrem renesančního umění v německy mluvícím světě. Zájem o umění byl podnícen důležitými osobnostmi jako byl například Maxmilián I a Ferdinand II a úspěšnými podnikateli jako byl šlechtický rod Fuggerů. Intenzivní zaalpské kontakty napomáhaly importu klasického italského stylu. V Německu však stále převládala vlastenecká pýcha odvolávající se na dobu svého

⁷⁴ Ibidem 116

založení za Římské říše. A tak si německé renesanční sochařství zachovalo svůj ráz a styl, lišící se od území k území.⁷⁵ Obecně ho můžeme reprezentovat na dílech těch nejvýznamnějších sochařů, jako byli Mistr H.L., Daniel Mauch, Mistr z Ottobeuren, Erasmus Grasser, Hans Leinberger a Hans Daucher.⁷⁶

V rámci augsburských sochařů jsou Hans Daucher (1485-1538) a jeho otec Adolf Daucher (1460-1523) příkladem demonstrující změny, které nastali přechodem od Gotiky k Renesanci.

Adolf Daucher byl truhlář, který emigroval z Ulmu do Augsburgu okolo roku 1490 – 91 a krátce po získání občanství obdržel spoustu zakázek. Přestože tyto jeho práce byly zdokumentovány, téměř všechny byly ztraceny, nebo zničeny při obrazoboreckých bouřích, či prostě nahrazeny barokními pracemi. Vysoké honoráře, které obdržel za provedené zakázky a velký počet učňů, které zaměstnával, jasně naznačují prosperitu jeho podnikání. Jeho dílna byla předním zprostředkovatelem kamenosochařů a řezbářů v Augsburgu mezi léty 1500-1525.⁷⁷

Navzdory počtu zdrojů, které dokumentují Adolfovu práci, osamocení Adolfův individuální styl představuje problém. Zejména v tom, že žádnou z jeho známých prací mu nemůžeme s jistotou připsat. Při určení jeho autorství ve většině případů vládne velká nejistota. Pravděpodobně u veškerých velkých sochařských projektů Adolf figuroval jako dodavatel a koordinátor, včetně kaple Fuggerů v kostele sv. Anny v Augsburgu. Adolf se stal spíše podnikatelem, a proto se zřejmě soustředil více na řízení projektu a méně na výtvarně řemeslný průběh prací. Ten přenechal asistentům a externím sochařům. Jasným příkladem tohoto počínání jsou dva kamenné reliéfy, znázorňující *Oplakávání Krista* v Saverne (Alsace) a v Meissen (Saxony). Oba byly objednány na zakázku od Adolfa Dauchera v letech 1519 a 1522 a byly od něj doručeny zákazníkovi. Oba tyto reliéfy se ale od sebe, co se týče stylu, značně odlišují.⁷⁸

Jméno Adolfa Dauchera dosáhlo věhlasu, on však zhotovením svých zakázek

⁷⁵ Antonia BOSTRÖM, Daucher family, in: Encyklopedia of Sculpture, 2004, 401

⁷⁶ BAXANDALL Michael, The Limewood Sculptors of Renaissance Germany, New Haven, Connecticut: Yale University Press, 1980, 24

⁷⁷ Antonia BOSTRÖM, Daucher family, in: Encyklopedia of Sculpture, 2004, 401

⁷⁸ Ibidem 401

pověřoval dnes anonymní kamenosochaře a řezbáře. V roce 1504 byl dokonce obžalován právě pro takový způsob podnikání. Ilegálně zaměstnával malířské tovaryše ve své truhlářské dílně a to bylo v té době v Augsburgu zakázáno.⁷⁹

V kostele sv. Anny v saském Annaberku se nachází oltář velkých rozměrů [8], který byl s jistotou zhotoven v Adolfově dílně a je v neporušeném stavu zachován dodnes. Oltář byl dokončen roku 1521. Mecenášem tohoto projektu byl Saxon Duke Georgie the Bearded, který měl, jak popisuje sám Adolf, ve velké oblibě mramor. Sochy z bílého mramoru se také, s narůstajícím věhlasem italské Renesance, stávaly velkou módou.⁸⁰

Annaberský oltář, vysoký asi 6, 5 metru, je zhotoven z různě barevného a polychromovaného vápence, takže budí zdání mramoru. Je sice signován Adolfem Daucherem, ale vše nasvědčuje tomu, že sochy, nebo alespoň některé z nich, vysekal Hans Daucher. Hans Daucher se vyučil v Augsburgu u Gregora Erharta a práci s vápencem dokonale ovládal.⁸¹ Architektura oltáře přijala moderní italský styl. Najdeme ho ve sloupech, architrávech, hlavicích a ornamentech. Polychromie oltáře je rovněž inspirovaná benátskými interiéry.

Oltář vyjadřuje starozákonní motiv kmene Jesse, rodokmen Ježíše Krista a skládá se z přibližně třiceti figur v životní velikosti, obklopených putti. Typické pro augsburské renesanční umělce je, že jejich dramatická a rétorická gestikulace je o něco méně přehnaná, než u jejich rýnských současníků nebo v dílech sochařů podunajské školy. V každém záhybu drapérie je zde konflikt mezi pozdní gotikou a klasicistní uhlazeností.⁸²

Zatímco identifikovat Adolfův styl je velice těžké, práce jeho syna je dochovaná v mnohých signovaných dílech. Hans reprezentuje také nový sochařský žánr. Drobnou plastiku určenou pro interiér. Stěžejní Hansovo dílo se skládá z malých reliéfů, vysekaných z vápence do největšího detailu. Němečtí historici umění jako Wilhelm Bode se shodují, že Hans Daucher byl hlavou sochařů, kteří přinesli renesanční umění do Německa.

⁷⁹ Ibidem

⁸⁰ Ibidem

⁸¹ BAXANDALL Michael, *The Limewood Sculptors of Renaissance Germany*, New Haven, Connecticut: Yale University Press, 1980, 24

⁸² Ibidem

2.5.Srovnání Zbraslavského oltáře s Oltářem annaberským

Oltář sv. Jakuba byl již v této práci důkladně popsán, dovolte mi na tomto místě blíže provést srovnání s Oltářem zbraslavským. Do města Annaberg- Bucholz, ležícího na německé straně Krušných hor, jsem se vypravila a podrobně oltář studovala.

Můj první pohled na annaberský oltář směřoval k postavám vyrůstajícím z kmene Jesse [9][10]v centru oltáře a vzbudil ve mně potěšení, že se opravdu jedná o příbuznou práci. Stejně pocity ve mně vzbudila postava Jesseho ležícího dole v nice[11][12] a to zejména pozice celého těla a detail boty. [13][14]

Nutno podotknout, že nejvýraznější rozdílnost spočívá, samozřejmě, již v použitém materiálu a tudíž i výrobní technologii. Zbraslavský oltář je zhotoven z lipového dřeva a je velice výrazně polychromován a pozlacen, kdežto annaberský je z dvoubarevného mramoru - červeného a bílého - doplněn jen decentní červenou polychromií a zlacením.

U architektury annaberského oltáře pozorujeme jasnou slohovou čistotu, vyplývající z italské renesance, zatímco u oltáře zbraslavského spíše prolínání stylů. Je to zřejmé zvláště u přetínaných sloupů, téměř gotické predelly a také výrazné barevnosti s renesancí se neslučující.

Celková architektura, tváře, pohyby a gesta jednotlivých postav nasvědčují tomu, že v případě oltáře Adolfa Dauchera v Annaberku, mnohem více se přibližujícímu renesančnímu vnímání světa, nenajdeme nic, co by připomínalo gotický sloh, kdežto na Oltáři zbraslavském převažuje stále vertikálita a ústřední figury P. Marie a bratrů Zebedeových jsou takřka ještě gotické.

Navzdory tomu má annaberský oltář uspořádání velice podobné jako oltář zbraslavský . To jest spodní nika s postavou ležícího Jesse, přes ni je v obou případech přeložen architráv, který je po stranách ukončen rozetami.

Přes architráv je vystavěna v obou případech řada čtyř sloupů s rodokmenem Ježíšovým, rozdílně řešeným. Na annaberském oltáři se objevují postavy členů Davidova rodu se svými manželkami, ve skutečnosti se zde však patrně nechaly zobrazit osobnosti patřící k tehdejšímu zámožnému měšťanstvu.

Oltářní nástavce jsou v obou případech řešeny rozdílně. Zatímco u zbraslavského vnitřní dva sloupy převyšují krajní a celý oltář jde více do výšky, u annaberského jsou všechny čtyři sloupy stejně vysoké. Společné mají to, že druhý stupeň oltářního nástavce je

ukončen hranatě a třetí půlkruhově, forma ukončení i motivy jsou u obou oltářů pojaty rozdílně. U annaberského jsou sloupy ve stejné výšce přeloženy architrámem, na němž spočívá hranatý nástavec pokrytý andělským kůrem. Nejvyšší nástavec je řešen třemi kruhovými zrcadly, rovněž s andělským doprovodem.

Celý oltář v Annaberku nese mramorová mensa, se kterou oltář tvoří kompaktní celek. Tato mensa v případě zbraslavského oltáře chybí, ale nesporně zde musela původně být. Pravděpodobně o ni byl oltář ochuzen v dobách stěhování.

Dovolila bych si zde uvést jeden svůj poznatek. Na první pohled se může annaberský oltář zdát prací sochařsky vyspělejší a nesporně tomu tak je u všech figur v rodokmenu, které jsou provedeny bravurně. Drapérie je velmi dynamická, stejně jako pohyby, pohledy všemi možnými směry, vzájemný důvěrný kontakt jednotlivých postav a to vše vyvedeno se všemi realistickými detaily. Oproti tomu, odhlédneme-li úplně od gotizujících postav v ústředí oltáře, figury rodokmenu na zbraslavském oltáři jsou, sic provedeny velice zdatným řezbářem, strnulé a jakoby divadelní.

Prohlédneme-li si však detailně postavu Jesseho, zapůsobí na nás pravděpodobně zcela opačným dojmem. Postava Jesseho na zbraslavském oltáři je v mnohem přirozenější a pravděpodobnější pozici, s drapérií mnohem dynamičtější a tváří rovněž lépe vyvedenou. Kmen, vyrůstající z jeho hrudi, zde působí skutečně, jako by protrhl jeho hrud' a oděv. Oproti tomu Jesse na oltáři annaberském je líbezná figura, nemající s ladností figur v horní části oltáře nic společného. Položení jeho těla je křečovitě, obličej slepý a drapérie rovněž zamrzlá.

Tyto postřehy podle mého názoru ale neznamenají nic víc, než to, že na obou oltářích pracovalo více rukou. Něco je vytvořeno rukou mistra, něco rukama méně zdatných pomocníků.

Vzhledem k tomu, že jsem se v souvislosti s touto prací zabývala i samotným motivem „kmenu Jesse“ a jeho nejružnější ztvárněním v historii a v různých zemích, dovoluji si podotknout, že s obdobným zpracováním jsem se v literatuře nesetkala. Tudíž se nejedená o ztvárnění prototypu.

Dalším možným důkazem, který by mohl pojit práci našeho mistra A.F. a Adolfa Dauchera, jsou postavičky waltmanů – lesních mužů na predelle oltáře. Tyto postavičky se objevují na několika dílech těchto annaberských sochařů a patrně jde o autoportréty mladšího otce Adolfa a syna Hanse Daucherů.

3. Kmen Jesse - rodokmen Ježíše Krista

Starozákonní kniha proroka Izaiáše je východiskem ikonografického tématu kmene Jesse a zároveň největším zdrojem novozákonních paralel se Starým Zákonem. V tématu kmene Jesse v křesťanském prostředí jde o propojení Starého zákona se zákonem Novým, je to hlavní moment, kde se rozlučují křesťané s židy. Křesťané nacházejí starozákonní proroctví o příchodu Mesiáše v Ježíši Kristu, zatímco židé na svého Mesiáše stále čekají.

3.1 Prorok Izaiáš

Izaiáš byl judský prorok, pocházel z Jerusalema, kde strávil většinu svého života. Jméno Izaiáš znamená Spasení Hospodinovo, či spíše Hospodin spasí. Pocházel ze vznešeného rodu, jeho otec Amos pěstoval styky s vysoce postavenými lidmi u královského dvora. Byl ženatý a měl několik synů, kterým dal jména, jež vyjadřují podstatu některých jeho proroctví : např. „Sear – Jašub = Ostatkové obrátí se“, nebo „K rychlé kořisti pospíchá loupežník“.⁸³

Byl současníkem proroků Ozeáše a Micheáše. Jako prorok vystoupil asi dvacet let po smrti judského krále Uziáše ((780) 769- 737). Působil tedy více než čtyřicet let, za vlády králů Jotama, Achasa a Ezechiáše. Svou činností se zaměřil ponejvíce na Judsko. Nezastával žádný veřejný úřad, ale svým proroctvím zasahoval do věcí veřejných i do mezinárodní politiky.⁸⁴

Ve svém prorockém povolání mysticky popisuje, jak spatřil panovníka na trůnu v obklopení serafů, vyznal se ze svých hříchů a jeden seraf k němu přiletěl držíc v ruce žhavý uhlík, který vzal kleštěmi z oltáře a dotkl se jeho úst a odňal z něj vinu a usmířil hřích. A pak se na dotázání panovníka přihlásil ke službě. Panovník mu řekl: „ *Jdi a řekni tomu lidu : Poslouchejte a poslouchejte , nic nepochopíte , dívejte se a dívejte, nic nevidíte. Srdce toho lidu je obaleno tukem, zacpi mu uši , zalep mu oči, aby očima neviděl, ušima neslyšel, srdcem nepochopil, neobrátil se a nebyl uzdraven.*“. Na což Izaiáš odpovídá: „ *Jak dlouho ještě, panovníku ?*“. Panovník mu odpovídá : „ *Dokud nezpustnou města a nebudou bez obyvatel a domy bez lidí a pole se nepromění v poušť. Hospodin odvede tyto lidi daleko a v zemi bude*

⁸³ Adolf NOVOTNÝ, Izaiáš, in: Biblický slovník, 1956

⁸⁴ Ibidem

mnoho míst opuštěno. Zůstane-li v ní desetina, i ta bude zajata a přijde vniveč, bude jako dub, jako obrovský strom, po jehož skácení zbude jen pahýl. Tento pahýl bude sítě svaté.“. /Iz 6, 11-13/

Izaiáš byl přísným karatelem soudobých mravů. Byl ale také povzbuzením pro krále i lid v nelehkém období útisku Jeruzaléma. Jeho proroctví jsou plná útěchy a naděje v lepší budoucnost. Izaiáš je znám jako kníže proroků, jako posel útěchy a radosti pro židy i křesťany, neboť v jeho knize nalezneme nejvíce mesiášských zaslíbení. Dokonce je považován za původce této mesiášské naděje. Přestože Izaiáš ví, že pád Judské země je neodvratný, přece jen věří, že zbytky lidu, který přežije Boží hněv, bude obyvateli Nového Jeruzaléma spolu s Mesiášem. Izaiáš měl stejně jako jiní proroci své učedníky, kteří zřejmě také přispěli ke vzniku jeho knihy.

Izaiáš je obvykle zobrazován s kleštěmi či uhlem podle scény z jeho povolání, kdy mu seraf položil žhavý uhlík kleštěmi do úst. Nebo s pilou, podle pozdní legendy, která vypravuje, že byl Izaiáš za krále Manassesu rozřezán pilou v dutém stromě.⁸⁵

3.2 Proroctví knihy Izaiáš

Zdaleka ne celý obsah knihy Izaiáš se dá připsat proroku Izaiášovi, neboť podle zmínek o různých vládcích se jedná o soubor z poměrně širokého časového období 150 - 200 let. Na jejím sepsání se tedy podíleli neznámí proroci předexilní i poexilní doby. Jména proroka zde není užito výhradně k určení autorství, nýbrž k vyjádření duchovní náplně celé knihy. Není nám úplně známo, jakým způsobem tato kniha vznikala. Je to jedna ze čtyř nejrozsáhlejších prorockých sbírek Starého Zákona. Kapitoly nejsou řazeny chronologicky.⁸⁶

Hlavní proroctví knihy Izaiáš je ve spáse člověka a příchodu Spasitele. Celý tento svazek je v podstatě historické vyprávění z nejkritičtějšího období dějin vyvoleného národa, na němž je ukazováno působení Boží moci. Izrael se nachází v těžkém období útisku z jedné strany od Egypta a z asyrsko-babylonské Mezopotámie ze strany druhé. Izrael politicky ztroskotává, ale zachovává si jedinečnou duchovní svébytnost ve vztahu k Bohu i pozemskému životu.⁸⁷

⁸⁵ Ibidem

⁸⁶ Adolf NOVOTNÝ, Izaiášovo proroctví, in: Biblický slovník, 1956

⁸⁷ BOGNER, Václav, Starý zákon, Knihy Prorocké, Izaiáš, 1986

Knih Izaiáš má 66 kapitol. Podle prof. Beera je můžeme rozdělit na tři části: kapitoly 1- 39, 40- 55 a 56-66.⁸⁸

Charakter první části nasvědčuje tomu, že jde o větší nebo menší sbírky, které byly později shromážděny v jeden svazek. Úvodní soubor popisuje, jak veliký je hřích jeruzalémského lidu a jaký trest jej stihne za nepravou bohoslužbu a nevděčnost. Pak následuje příslib Boží milosti a království spravedlnosti a míru. Druhý soubor pojednává o pýše celého národa, obzvláště žen jeruzalémských a je zde zmínka o mesiášské době. Třetí soubor obsahuje povolání Izaiáše Bohem do služby a události z jeho života, proroctví o sjednocení lidu judského po pádu cizí nadvlády a o narození Mesiáše a příchodu jeho království.⁸⁹

Ve čtvrtém souboru nalezneme opět pojednání o tíze izraelského hříchu o velikosti trestu, po němž přijde útěcha. Dočteme se zde také přirovnání izraelského lidu k neúrodné vinici, příkladu znemrazení národa. Dále Bůh trestá znovu lid izraelský svým hněvem, posílá na něj jeho nepřátele, aby ho mohl opět utěšit příslibem brzkého příchodu Mesiáše. Zde se zmiňuje o proutku z pařezu Jesse. Několikrát zde opakuje, že půjde o rod Davidův, ze kterého vzejde spravedlivý panovník, na němž spočine Hospodinův duch.⁹⁰

V dalších téměř třiceti kapitolách se jedná o čtyři proroctví: Proroctví proti okolním národům, kde Hospodin vyhrožuje zkázou; proroctví o posledních dnech; proroctví proti politické situaci v zemi a opět proroctví o posledních dnech. V závěru této první části se pak dozvíme různá životopisná sdělení o Izaiášovi.⁹¹

V druhé části, která již zřejmě není od Izaiáše, se naplňuje jeho proroctví z první části. Izraelský lid byl odveden do Babylona. Brzy však přichází pád Babylona. Perský král Kyros nastupuje na trůn a „Nový Izaiáš“ prorokuje navrácení lidu do Svaté země. Obsahem dalších kapitol je radostná zvěst, příprava k návratu, příchod do vlasti a ujištění o stálosti Božího slova. Hospodin opět utěšuje izraelský lid, připomíná mu své minulé skutky a vyzývá modly k souboji, zahanbuje je a slibuje, že nyní svůj lid sám povede. Hospodin dává lidu cizího krále Kyrose a slibuje, že ho bude provázet na všech cestách. Kyros má být také tím, kdo porazí Babyloňany. Bůh zde slibuje lidu, že skrze něj dojde spasení celý svět. Pak zde líčí bídnou přítomnost, která

⁸⁸ Adolf NOVOTNÝ, Izaiášovo proroctví, in: Biblický slovník, 1956

⁸⁹ Izaiáš 1-9

⁹⁰ Izaiáš 10-11

⁹¹ Izaiáš 12-39

bude vystřídána slavnou budoucností Izraele, věčný mír a jeho ovoce, moc Siona a nárůst obyvatel. Ustanovuje novou smlouvu a vyzývá lid k přistoupení k této smlouvě.⁹²

Ve třetí části jde zase o naplnění proroctví z druhé části. Izrael se skutečně vrátil z babylonského zajetí. Odvážné naděje zde mají eschatologický ráz. Opět nejprve přichází napomenutí a kárání lidu, výzva k dodržování zákona, posléze povzbuzení, útěcha a zaslíbení pro Jerusalem.⁹³

Celá kniha je napsána velice pěknou literární formou, plnou mystických přirovnání, mnoho z nich najdeme i v Janově zjevení Nového zákona.

3.3. Izaiášovo proroctví týkající se Mesiáše, který vzejde z pařezu Jesse a jeho království

V této kapitole bych se blíže zaměřila na význam starozákonního textu knihy Izaiáš, který přímo souvisí s tematikou kmene Jesse. Tento text se nachází v první části knihy Izaiáš, konkrétně v kapitole 11.

„I vzejde proutek z pařezu Jišajova a výhonek z jeho kořenů vydá ovoce.

Na něm spočine duch Hospodinův: duch moudrosti a rozumnosti, duch rady a bohatýrské síly, duch poznání a bázně Hospodinovy. Bázní Hospodinovou bude prodchnut. Nebude soudit podle toho, co vidí oči, nebude rozhodovat podle toho, co slyší uši, nýbrž bude soudit nuzné spravedlivě, o pokorných v zemi bude rozhodovat podle práva. Žezlem svých rtů usmrtí svévolníka. Jeho bedra budou opásána spravedlností a jeho boky přepásá věrnost.“ /Iz 11, 1-5/

V deseti kapitolách, které tomuto verši předcházejí se jedná o sérii proroctví, jejichž podstata tkví ve zničení Asyrské nadvlády a vzestupu Božího království. Verše uzavírající desátou kapitolu líčí přirovnáním k zničenému lesu absolutní pád Asýrie. V kontrastu s touto totální destrukcí se v další kapitole objevuje Mesiáš.

Toto proroctví vyjadřuje příchod budoucího spravedlivého krále. Příchod Mesiáše se objevuje již v několika předešlých kapitolách. Podobná zmínka je například i v kapitole deváté: *„Lid, který chodil v temnotách uvidí velké světlo ..“* Stejně tak již v sedmé kapitole je zmínka o příchodu Mesiáše:

⁹² Izaiáš 40-55

⁹³ Izaiáš 56-66

„ Proto vám dá znamení sám Panovník : Hle, dívka počne a porodí syna a dá mu jméno Immanuel (to znamená S námi Bůh). “ /Iz 7, 14/

Vyvolený národ utrpěl od Boha trest, přesto však zůstane zbytek věrných, „pahýl“; neboli „pařez“ , který byl kdysi mohutným stromem. Z verše je zřejmé, že Mesiáš má vzejít z tohoto rodu, jako praotec však zde není uveden David, ale jeho otec Jesse – obyčejný občan Betléma. V okamžiku, kdy i tento rod upadne do bídy a chudoby, povstane z něj , již dříve slibovaný „výhonek“, který přinese svému národu blaho. Místo, kde se píše o Duchu Hospodinově, který spočine na tomto výhonku a vydá plody, je v teologii jedním ze starozákonních pramenů nauky o Duchu Svatém.

Dále se mluví o „bázi před Hospodinem“ , což je základní biblický pojem. V tomto pojmu nejde o děs z nějakého nevyzpytatelného božstva, nýbrž „vědomí“ propastného rozdílu a zároveň blízké souvztažnosti mezi člověkem a Bohem.

Toto proroctví vyjadřuje příchod budoucího spravedlivého krále. Příchod Mesiáše se objevuje již v několika předešlých kapitolách. Podobná zmínka je i v kapitole deváté.

„Lid který chodil v temnotách uvidí velké světlo ..“ / Iz 9,1 / Stejně tak, již v sedmé kapitole je zmínka o příchodu Mesiáše. „ Proto vám dá znamení sám Panovník : Hle, dívka počne a porodí syna a dá mu jméno Immanuel (to je S námi Bůh). „/ Iz 7, 14/

Hlavními vlastnostmi, které podle tohoto textu má mít Mesiáš, je spravedlnost a láska k utlačovaným třídám společnosti. Dále Izaiášovo proroctví pokračuje zjevením nesmírného míru harmonie, které zavládnou v mesiášově království.

„Vlk bude pobývat s beránkem, levhart s kůzlem odpočívát. Tele a lviče i žírný dobytek budou spolu a malý hoch je bude vodit. Kráva se bude popásat s medvědicí, jejich mláďata budou odpočívát spolu, lev jako dobytče bude žrát slámu. Kojenec si bude hrát nad děrou zmije, bazilišku do doupěte sáhne ručkou odstavené dítě. Nikdo už nebude páchat zlo a šířit zkázu na celé mé svaté hoře, neboť zemi naplní poznání Hospodina, jako vody pokrývají moře. V onen den budou pronárody vyhledávat kořen Jišajův, vztyčený jako korouhev národům, a místo jeho odpočinutí bude slavné..“ /Iz 11, 6-10/

3.4. Rodokmen Ježíše Krista z rodu Davidova

Rodokmen jako takový najdeme u všech starověkých kultur, svědčí o probouzejícím se citu pro dějiny. Egypťané, Babyloňané i Arabové si zaznamenávali svůj původ. Římané a Řekové doplňovali chybějící místa v rodokmenech legendami, což se nejspíš nevyhnulo žádné kultuře. Bible je plná rodokmenů i jiných národů, ale všichni mají stejný původ – prvního člověka Adama. Knihy Paralipomenon a Ezdráš - Nehemiáš byly nazývány „*svitky rodokmenných seznamů*“ . Herodes I. prý dal spálit všechny tyto knihy, aby tím zakryl svůj neurozený původ a umenšil pýchu některých Izraelců. Od těch dob se udržovaly jen rodokmeny ke knihám Paralipomenon, v nichž Davidův rodokmen zaujímal přední místo, neb měl z tohoto rodu vzejít Mesiáš.⁹⁴

Zprávu o pokolení Judově najdeme v Bibli v knize Paralipomenon. Nejprve je zde popsán celý rodokmen od Izraele k Davidovi a v další kapitole pak rod samotného Davida, seznam jeho synů a jejich potomků. V tomto seznamu nacházíme i všech osm králů ztvárněných na ZRO.

„David vero hos habuit filios, qui ei nati sunt in Hebron: primogenitum Amnon ex Achinoam Iezrahelitide, secundum Daniel de Abigail de Carmel, tertium Absalom filium Maacha filiae Tholmai regis Gesur, quartum Adoniam filium Haggith, quintum Saphatiam ex Abital, sextum Iethraam de Eglā uxore sua. Sex ergo nati sunt ei in Hebron, ubi regnavit septem annis et sex mensibus. Triginta autem et tribus annis regnavit in Ierusalem. Porro in Ierusalem nati sunt ei filii: Samua et Sobab et Nathan et Salomon, quattuor de Bethsabee filia Ammiel; Iebahar quoque et Elisama et Eliphalet et Noga et Napheg et Iaphia necnon Elisama et Eliada et Eliphalet, novem. Omnes hi filii David absque filiis concubinarum; habueruntque sororem Thamar. Filius autem Salomonis Roboam, cuius Abia filius genuit Asa; de hoc quoque natus est Iosaphat pater Ioram; qui Ioram genuit Ochoziam, ex quo ortus est Ioas. Et huius Amasias filius genuit Azariam, porro Azariae filius Ioatham procreavit Achaz patrem Ezechiae, de quo natus est Manasses. Sed et Manasses genuit Amon patrem Iosiae; filii autem Iosiae fuerunt: primogenitus Iohanan, secundus Ioachim, tertius Sedecias, quartus Sallum. Filii Ioachim: Iechonias filius eius, Sedecias filius eius. Filii Iechoniae captivi fuerunt: Salathiel filius eius, Melchiram, Phadaia, Senasser et Iecemias, Hosama et Nadabias. De Phadaia orti sunt Zorobabel et Semei. Zorobabel genuit Mosollam, Hananiam et Salomith sororem eorum Hasabamque et Ohol et Barachiam et Hasadiah, Iosabhesed, quinque. Filii autem Hananiae: Pheltias, Iesaias, Raphaia, Arnan, Abdia et Sechenias Filii Secheniae: Semeia et Hattus et Igal et Baria et Naaria et Saphat, sex numero. Filii Naariae: Elioenai et Ezechias et Ezricam, tres. Filii Elioenai: Odovia et Eliasib et Pheleia et Accub et Iohanan et Dalaia et Anani, septem“ / 1Par 3, 1-24 / ⁹⁵

⁹⁴ Adolf NOVOTNÝ, Rodokmen Kristův, in: Biblický slovník, 1956

⁹⁵ Biblia sacra iuxta vulgatam versionem, Stuttgart 1969, Červeně jsou vyznačeni králové na ZRO

V Novém zákoně najdeme rodokmen Ježíše Krista na dvou místech. Matoušovo evangelium Kristovým rodokmenem přímo začíná (Mt 1, 1). Matouš má ve znamení člověka, protože se ve svém evangeliu soustředí především na Kristovo lidství. U něj je rodokmen vzestupný od Abrahama po Ježíše, zatímco v evangeliu Lukášově v kapitole o Ježíšově původu je rodokmen sestupný, od Ježíše, jako druhého Adama k Adamovi (Lk 3, 23). Oba tyto rodokmeny se celkem shodují od Abrahama po Davida, ale v ostatním se značně liší.

Matoušův rodokmen:

*Liber generationis Iesu Christi filii David filii Abraham, Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Iudam et fratres eius, Iudas autem genuit Phares et Zara de Thamar, Phares autem genuit Esrom, Esrom autem genuit Aram, Aram autem genuit Aminadab, Aminadab autem genuit Naasson, Naasson autem genuit Salmon, Salmon autem genuit Booz de Rahab, Booz autem genuit Obed ex Ruth, Obed autem genuit Iesse, Iesse autem genuit David regem. David autem genuit Salomonem ex ea, quae fuit Uriae, Salomon autem genuit Roboam, Roboam autem genuit Abiam, Abia autem genuit Asa, Asa autem genuit Iosaphat, Iosaphat autem genuit Ioram, Ioram autem genuit Oziam, Ozias autem genuit Ioatham, Ioatham autem genuit Achaz, Achaz autem genuit Ezechiam, Ezechias autem genuit Manassen, Manasses autem genuit Amon, Amon autem genuit Iosiam, Iosias autem genuit Iechoniam et fratres eius in transmigratione Babylonis. Et post transmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salathiel, Salathiel autem genuit Zorobabel, Zorobabel autem genuit Abiud, Abiud autem genuit Eliachim, Eliachim autem genuit Azor, Azor autem genuit Sadoc, Sadoc autem genuit Achim, Achim autem genuit Eliud, Eliud autem genuit Eleazar, Eleazar autem genuit Matthan, Matthan autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Ioseph virum Mariae, de qua natus est Iesus, qui vocatur Christus.*⁹⁶ /Mt 1,1/

Český ekumenický překlad zní:

„Toto jsou synové Davidovi, kteří se mu narodili v Chebrónu: prvorozený Amnón z Achinóamy Jizreelské, druhý Danijel z Abígajily Karmelské, třetí Abšalóm, syn Maaky, dcery gešúrského krále Talmaje, čtvrtý Adonijáš, syn Chagíty, pátý Šefatjáš z Abítaly, šestý Jitreám z jeho manželky Egly. Šest se mu jich narodilo v Chebrónu, kde kraloval sedm roků a šest měsíců, třicet tři roky pak kraloval v Jeruzalémě.

A tito se mu narodili v Jeruzalémě: Simea, Sóbab, Nátan a Šalomoun, tito čtyři z Bat-šúy, dcery Amielovy Těž Jibchár, Elišáma a Elifelet, Nógah, Nefeg a Jafia, Elišáma, Eljáda a Elifelet, těchto devět. Ti všichni jsou synové Davidovi kromě synů ženin; Tamar byla jejich sestra. Syn Šalomounův byl Rechabeám a jeho syn byl Abijáš, jeho syn Ása, jeho syn Jóšafat, jeho syn Jóram, jeho syn Achazjáš, jeho syn Jóaš, jeho syn Amasjáš, jeho syn Azarjáš, jeho syn Jótam jeho syn Achaz, jeho syn Chizkijáš, jeho syn Menaše, jeho syn Amón, jeho syn Jóšijáš. Synové Jóšijášovi: prvorozený Jóchanan, druhý Jójakím, třetí Sidkijáš, čtvrtý Šalúm. Synové Jójakímovi: jeho syn Jekonjáš, jeho syn Sidkijáš. Synové vězně Jekonjáš: jeho syn Šealtiel, dále Malkíram, Pedajáš a Šenasa, Jekamjáš, Hóšama a Nedabjáš. Synové Pedajášovi: Zerubábel a Šimeí. Zerubábelův syn byl Mešulám a Chananjáš a jejich sestra byla Šelomit. Dále Chašúba, Óhel, Berekjáš, Chasadjáš, Júšab-chesed, těchto pět. Syn Chananjášův: Pelatjáš a Ješajáš, synové Refajášovi, synové Arnánovi, synové Obadjášovi, synové Šekanjášovi. Synové Šekanjášovi: Šemajáš. Synové Šemajášovi: Chatuš, Jigál a Bariach, Nearjáš a Šafat, těchto šest. Syn Nearjášův: Eljóenaj, Chizkijáš a Azrikam, tito tři. Synové Eljóenajovi: Hódavjáš, Eljašib a Pelajáš, Akúb a Jóchanan, Delajáš a Ananí, těchto sedm.

⁹⁶ Biblia sacra iuxta vulgatum versionem, Stuttgart 1969, Červeně jsou vyznačeni králové na ZRO

Český ekumenický překlad zní:

„ Listina rodu Ježíše Krista, syna Davidova , syna Abrahamova.

Matoušův rodokmen se blíží spíše rodokmenu Davidovu, jak je uveden v knize Paralipomenon . Odvíjí se od Šalamouna, zatímco v Lukášově rodokmenu je linie rodokmenu jeho bratra Nátana. Oba tyto novozákonní rodokmeny navazují kontinuitu u Zorobábel.

Toto je důvodem, proč u Matouše nacházíme v rodokmenu všech devět králů zastoupených na ZBO a v rodokmenu podle Lukáše pouze tři.

Lukášův rodokmen:

*Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Matthat, qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Iannae, qui fuit Ioseph, qui fuit Matthathiae, qui fuit Amos, qui fuit Nahum, qui fuit Esli, qui fuit Naggae, qui fuit Maath, qui fuit Matthathiae, qui fuit Semei, qui fuit Iosech, qui fuit Ioda, qui fuit Ioanna, qui fuit Resa, qui fuit **Zorobabel**, qui fuit **Salathiel**, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosam, qui fuit Elmadam, qui fuit Her, qui fuit Iesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim, qui fuit Matthat, qui fuit Levi, qui fuit Simeon, qui fuit Iudae, qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui fuit Eliachim, qui fuit Melea, qui fuit Menna, qui fuit Matthatha, qui fuit Nathan, qui fuit **David**, qui fuit **Iesse**, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, qui fuit Aminadab, qui fuit Admin, qui fuit Arni, qui fuit Esrom, qui fuit Phares, qui fuit Iudae, qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahae, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui fuit Seruch, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sala, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Mathusala, qui fuit Henoch, qui fuit Jared, qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.⁹⁷ /Lk 3, 23/*

Odlišnost rodokmenů Lukášova pojetí a Matoušova byla v historii různým způsobem vykládána. Kolem roku 280 lékař Sextus Julius Africanus vypovídá, že ve dvojím výkladu Ježíšova rodokmenu došlo zřejmě k levirátnímu sňatku. A to sice, že Jakob měl bratra Helia,

Abraham měl syna Izáka, Izák Jákoba, Jákob Judu a jeho bratry, Juda Farese a Záru z Tamary, Fares měl syna Chesróma, Chesróma Arama, Aram měl syna Aminadaba, Aminadab Naasona, Naason Salomona, Salmon měl syna Boaze z Rachaby, Boaz Obéda z Rút, Obéd Isaje, Isaj Davida krále.

David měl syna Šalamouna z ženy Uriášovy, Šalamoun Roboám, Roboám Abiu, Abia Asafa, Asaf Jošafata, Jošafat Joráma, Jorám Uriáše, Uziáš měl syna Jotáma, Jotám Achaza, Achaz Ezechiáše, Ezechiáš Manase, Manase měl syna Amose, Amos Joziáše, Joziáš Jechoniáše a jeho bratry za babylonského zajetí, Po babylonském zajetí Jechoniáš měl syna Salatiela, Salatiel Zorobábel, Zorobábel Abiuda, Abiud Eljakima, Eljakim Azora, Azór Sádka, Sádok Achima. Achim měl syna Eliuda, Eliud Eleazara, Eleazar Mattana, Mattan Jákoba, Jakob pak měl syna Josefa, muže Marie, z níž se narodil Ježíš řečený Kristus.“

Všech pokolení od Abrahama po Davida bylo tedy čtrnáct, od Davida po babylonské zajetí čtrnáct a od babylonského zajetí až po Krista čtrnáct „.

⁹⁷ Biblia sacra iuxta vulgatum versionem, Stuttgart 1969, Červeně jsou vyznačeni králové na ZBO

Český ekumenický překlad zní:

Původ Ježíšův podle Lukáše

Jak se mělo za to, byl synem Josefa, jehož předkové byli: Heli, Matlat, Levi, Melchi, Janai, Josef, Matathias, Semei, Josech, Joda, Johanan, Resa, Zorobabel, Salathiel, Neri, Melchi, Addi, Kosan, Elamad, Er, Jesus, Eliezer, Jorim, Mathat, Levi, Simon, Juda, Josef, Jonam, Eliakim, Melea, Menna, Mattath, Natham, David, Isaj, Obed, Boaz, Sala, Naason, Aminadab Admin, Arni, Chesrom, Fares, Juda, Jakob, Izak, Abraham, Tare, Nachor, Seruch, Ragau, Falek, Heber, Sala, Kainan, Arfaxad, Sem, Noe, Lamech, Matusalem, Henoch, Jared, Maleleel, Kainan, Enos, Šet a Adam, který byl od Boha.

který zemřel bezdětný, ale zůstala po něm vdova, která si podle levirátního práva vzala Jakoba a zplodila s ním syna Josefa. A proto u Matouše čteme *Ježíš byl synem Josefa, jehož předkové byli: Heli, Matthat, zatímco u Matouše Matthat měl syna Jákoba, Jákob Josefa, muže Marie, z níž se narodil Ježíš.*⁹⁸

Po reformaci se také objevily dosti nepodložené dohady o tom, že u Matouše jde o rodokmen Josefův jako dědice Davidova trůnu a u Lukáše byla snaha dokázat spíše původ Mariin. O Marii však zmínka u Lukáše není, jde pouze o domněnku, že byla dcerou Heliovou.

Nejzajímavější výklad podává Zahn ve svých komentářích k Mt (3 vydání 1910). Je toho názoru, že Matouš nevnímal úvodní kapitolu ke svému evangeliu jako suchý výčet předků, nýbrž, že v celém jeho evangeliu jde spíše o příběhy z Ježíšova života, v němž dějiny Izraele od Abrahama po Davida dosáhly svého cíle. Matoušovi totiž nejde o to dokázat, že Ježíš je z Davidova rodu. Pokud by mu o to šlo, začal by pravděpodobně Davidem, ne Abrahamem. O tom, že Ježíš byl z Davidova rodu, v té době nepochybovali ani jeho neúhlavnější nepřátelé. Matouš předvádí své rodokmeny tak, aby bylo zřejmé, že právě Ježíš z mnoha žijících potomků Davidova rodu je Mesiáš, ve kterém byla naplněna prorocká zaslíbení. Matoušův rodokmen podle Zahna jsou vlastně takové dějiny Izraele v kostce. Že v něm nejde o klasický rodokmen je zřejmé také z toho, že Matouš mnoho jmen ze starozákonního rodokmenu v knize Paralipomenon vynechává a řídí se spíše podle schématu 3x14. Od Abrahama jde čtrnáct rodových jmen, která vrcholí Davidem. Od Davida do babylonského zajetí uvádí dalších čtrnáct jmen. Číslo 14 je pak také symbolické číslo jména Davidova. Jméno David mělo tři souhlásky ($dvd = 4+6+4 = 14$). Od babylonského zajetí Matouš uvádí jmen sice jen třináct, ale Zahn přesvědčivě dokazuje, že jde o omyl.⁹⁹

Podle Zahna nešlo ani Lukášovi o to, aby dokázal Davidovský původ Ježíše Krista. Chce spíše vyjádřit svou souvislost s prvním člověkem Adamem, tudíž i s celým lidstvem. Syn Boží je

⁹⁸ Adolf NOVOTNÝ, Izaiášovo proroctví, in: Biblický slovník, 1956

⁹⁸ Izaiáš 1-9

⁹⁸ Izaiáš 10-11

⁹⁸ Izaiáš 12-39

⁹⁸ Izaiáš 40-55

⁹⁸ Izaiáš 56-66

⁹⁸ Adolf NOVOTNÝ, Rodokmen Kristův, in: Biblický slovník, 1956

⁹⁹ Ibidem

také synem Adamovým. V Ježíši Kristu se vlastně jakoby uskutečnilo to, co Bůh v Adamovi zamýšlel. Je druhým Adamem a současně viditelným obrazem neviditelného Boha...¹⁰⁰

IV. Závěr

Smyslem této práce bylo zejména provést ikonografickou analýzu a syntézu Zbraslavského renesančního oltáře, neboť přestože je oltář ikonograficky velmi zajímavý, nebyla ještě nikdy provedena. Jako velmi pravděpodobná se také jeví hypotéza prof. Ivo Kořána, podle níž by oltář mohl pocházet od augsburské sochařské rodiny Daucherů.

V mé práci tedy nabízím v první kapitole nové, souhrnné informace, týkající se ikonografie ZRO, kde jsem podrobným studiem našla zajímavé detaily, které v žádné literatuře doposud nebyly zmiňovány. Jsou to zejména motivy ze Zjevení Janova: Apokalyptická žena, andělé troubící na polnice, andělé se zlatými kadidelnicemi a čtyři apokalyptické bytosti z knihy Ezechiel. Motivы z apokalyptické literatury na tomto oltáři, podle mého názoru, cíleně vyjadřují vyvrcholení starozákonního kmene Jesse.

V druhé kapitole podávám, poněkud nesměle, hypotézu prof. Ivo Kořána o tom, že by autorem ZRO mohl být Adolf Daucher. Předkládám zde souhrn informací, který by mohl této hypotéze nasvědčovat. V první řadě jsem se zaměřila na prostředí, ze kterého oltář vzešel, tj., cisterciácký klášter na Zbraslavi a jeho stručnou historii, vznikem počínaje a konče situací před pravděpodobnou dobou objednání oltáře. Následuje shrnutí hypotéz o původu, dataci a autorství oltáře. Úmyslně jsem pak připojila stať o Adolfu Daucherovi a německém řezbářství a v závěru srovnala Oltář zbraslavský s Oltářem annaberským připisovaný právě Adolfu Daucherovi.

¹⁰⁰ Ibidem

V.Obrazová příloha

1. Mistr A.F.: Zbraslavský renesanční oltář, kolem 1525, cca 7 m, lipové dřevo, zbytky původní polychromie, Husitský sbor na Zbralavi.

2. Detail ZRO: Praotec Jesse s Davidem v predelle

3. Detail ZRO: lesních mužíků na predelle

4. Detail: prvního oltářního nástavce ZRO

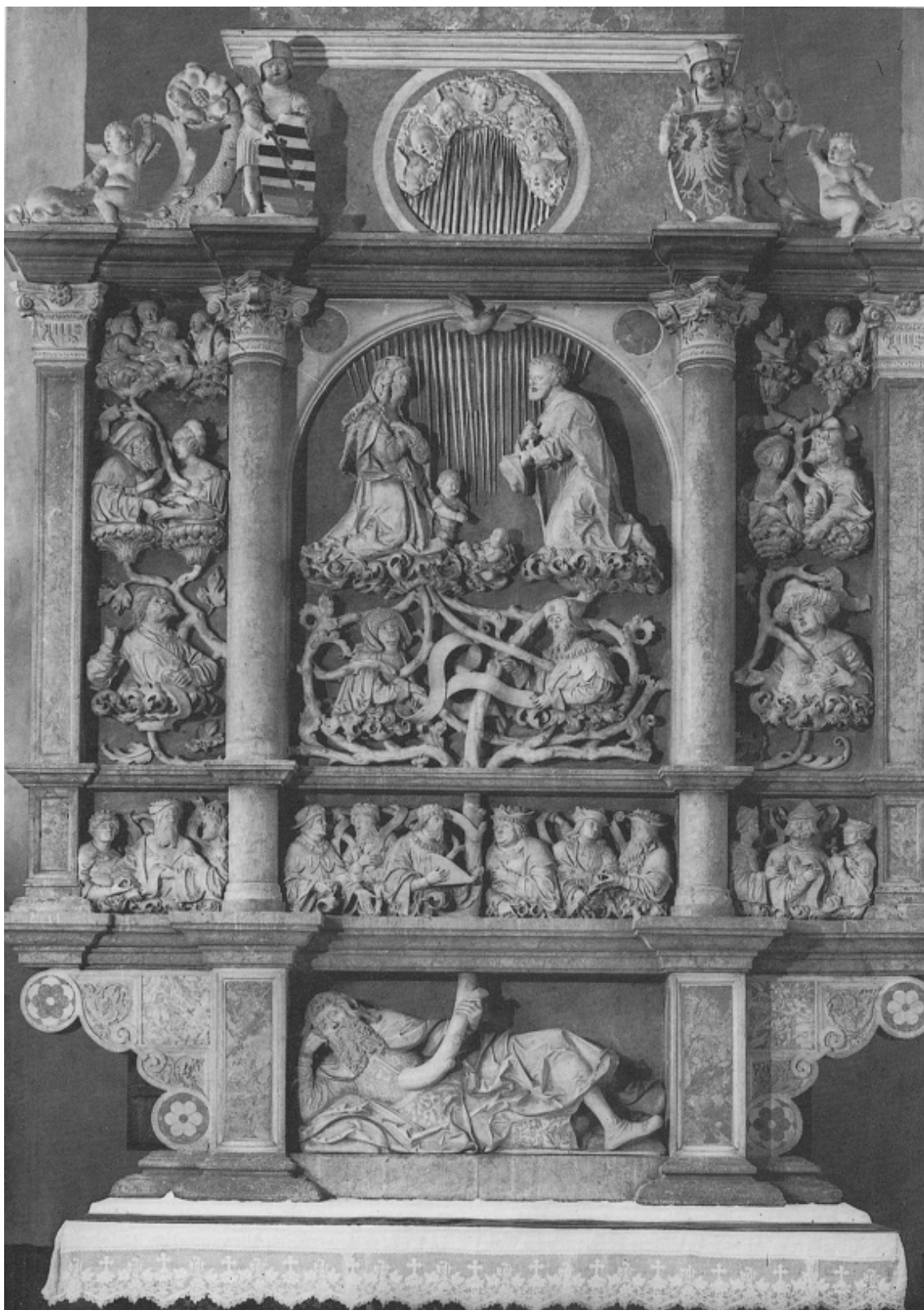
Detail ZRO: Ozdobná mřížka s trůnem milosti, kolem andělé s kadidelnicemi a pod nimi s polnicemi.

6.Detail ZRO: Druhý oltářní nástavec

7. Detail ZRO: Monogram A.F. na pentli za jménem proroka Joráma

8. Adolf Daucher.: Annaberský oltář, kolem 1521, cca 6 m, dvoubarevný vápenec, původní polychromie, Annaberk- Bucholz.¹⁰¹ 9. Detail ARO: Postavy rodokmenu

¹⁰¹ Dále jen ARO = Annaberský renesanční oltář

10. Detail ZRO: Postavy rodokmenu

11. Detail ARO: Praotec Jesse

12. Detail ZRO: Praotec Jesse

13. Detail ARO: Jesse bota

14. Detail ZRO: Jesseho bota

15.Hans Daucher: kolem 1524, 81,3 cm, lipové dřevo, nepolychromovaná, Londýn.

VI. Seznam vyobrazení

1. Mistr A.F.: Zbraslavský renesanční oltář, kolem 1525, cca 7 m, lipové dřevo, zbytky původní polychromie, Husitský sbor na Zbraslavi.
2. Detail ZRO: Praotec Jesse s Davidem v predelle
3. Detail ZRO: lesních mužů na predelle
4. Detail: prvního oltářního nástavce ZRO
5. Detail ZRO: Ozdobná mřížka s trůnem milosti, kolem andělů s kadidelnicemi a pod nimi s polnicemi.
6. Detail ZRO: Druhý oltářní nástavec
7. Detail ZRO: Monogram A.F. na pentli za jménem proroka Joráma
8. Adolf Daucher.: Annaberský oltář, kolem 1521, cca 6 m, dvoubarevný vápenec, původní polychromie, Annaberk- Bucholz.
9. Detail ARO: Postavy rodokmenu
10. Detail ZRO: Postavy rodokmenu
11. Detail ARO: Praotec Jesse
12. Detail ARO: Praotec Jesse
13. Detail ARO: Jesseho bota
14. Detail ZRO: Jesseho bota
15. Hans Daucher: kolem 1524, 81,3 cm, lipové dřevo, nepolychromovaná, Londýn.

VI. Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny:

TADRA Vít, Listy kláštera zbraslavského 1904, s. 1, 232, 250, 362, 433

Článek v časopisu:

ZAP. Karel Vladislav.: Zbraslav, in: Památky archeologické I, 1855, 117-125

A.P. SCHMITT, Květy, 1869

P.J.Z. : Domněnka komu lze původ hlavního oltáře v pohřebním chrámu Páně sv. Havla ve Zbraslavi přičísti, in: Periodikum Metod II, 1876, str. 107

HERAIN, Jan: Hlavní oltář v kostele sv. Havla nad Zbraslaví, in: Časopis společnosti přátel starožitností XI, STÁDNÍK Karel, Poznámky k retuši dřevěných plastik, in: Památková péče 1967

Restaurátorská zpráva:

STADNÍK Karel, Restaurátorská zpráva ke zbraslavskému oltáři, 1966

Stat' ve sborníku:

KOŘÁN Ivo, sochařství, in: kol. autorů, Praha na úsvitu nových dějin, 1984

KOŘÁN Ivo, Renesanční sochařství v Čechách a na Moravě, in: Dějiny českého výtvarného umění II/ 1 1984, 116- 133 ,

Monografie:

PODLAHA Antonín, Posvátná místa Království českého, Arcidiecéze pražská díl III , Vikariát: Karlovický, Vlašimský, Zbraslavský, V praze 1909

WATSON A., The Early Ikonografy of the Tree of Jesse (Lo 1934) Tf. 22; 11 ders., Cat. Of trees of Jesse in the 13 th and 14 th Centurie

JACOBUS de Voragine: Legenda Aurea, Praha 1998.

BAXANDALL Michael, The Limewood Sculptors of Renaissance Germany, New Haven, Connecticut: Yale University Press, 1980

ESER Thomas, Hans Daucher, Augsburger Kleinplastik der Renaissance, 1996

BOGNER, Václav, Starý zákon, Knihy Prorocké, Izaiáš, 1986

BIBLE, Písmo Svaté, Ekumenický překlad, 1984

Lexikon:

THOMAS Alois: Würzel Jesse, in: Lexikon der Christlichen Ikonographie IV, Freiburg i. B. 1972, col. 549-558

EKERT František, Církev vítězná, Životy svatých a Světic Božích I-IV, 1894

HALL James: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 1991.

ROYT Jan / Šedinová Jana: Slovník symbolů, Praha 1998.

ROYT Jan, Slovník biblické ikonografie, 2007

NOVOTNÝ Adolf, Biblický slovník, 1956

FOWLER Harold North, A history of sculpture

BOSTRŮM Antonia, The Encyklopedia of Sculpture, 2004

VIII.English abstrakt

The Renaissance Altar in Zbraslav

In the first half of 16. century an altar dedicated to St. James was ordered by the Cistercians for their monastery church of St. James. It was the first work of woodcarving in our country to show features of the Renaissance. This altar is very interesting both in terms of its realisation and of its iconographic meaning. It is made like a flat carving and the whole surface is covered with polychrome, gilding and silvering. It is 7 metres high and mobile. It consists of a predella and three altar extensions. The predella is crossed by an epistyle which supports the first altar extensions with four columns. On the two inner columns there is a square extension with another two columns and on it is the highest semi-circular extension. The main plan of this altar is a trunk, which shoots forth from the body of Jesse and grows up from below to the top, bearing the fruits of the line of David through the altar's architectural structure. On the altar there are eight Jewish kings, six from before the exile and two after the exile.

The family tree culminates with Joseph and the Virgin and the whole altar with the throne of mercy, the four symbols of the evangelists, the child Jesus and the dove. In the centre of altar stands the Virgin in the guise of the Assumpta and beside her are the apostles, the sons of Zebedee. On her's right is St. John, the favourite of Christ and on her left is St. James, who assumes this position because he is the patron saint of the church for which this altar was originally made.

In the Christian tradition the root of Jesse expresses the family tree of Jesus Christ. This is because in the Old Testament, in the book of Isaiah, is written, that a shoot will come forth from the stump of Jesse and will be fruitful and that the spirit of Yahweh will rest upon him.

This spirit of Yahweh will rest upon the one who is to be the Messiah, who has been chosen by God and who is going to come forth from the line of David. The Jews still await this Messiah, while Christians have already found him in the person of Jesus Christ. In the Scripture this topic is dealt with in the apocalyptic literature, particularly the Old Testament prophets Daniel and Ezechiel.

St. John, the beloved disciple of Christ, who is also on the altar, depicted beside the Virgin, also wrote about this in a very interesting literary style. This book is called the

Revelation of Saint John and it is the final book of the New Testament. Motives from this book are used to express the culmination of the Old Testament trunk of Jesse.

Professor Ivo Kořán is of the opinion that this altar was made around 1525 in the workshop of the Augsburg sculptor Adolf Daucher. In 1522 several events took place which could serve as evidence for his opinion. In this year a new abbot, Jan VIII, was elected. He received an inventory of the monastery, in which the altar was not yet present. In the same year Queen Maria of Hapsburg took the monastery under her protection. She was the wife of Ludvik Jagellon and sister of Ferdinand Hapsburg, whose court at that time, in opposition to the iconoclastic movement, was concentrated on production in the flourishing Imperial city of Augsburg.

16.century – Renaissance - Sculpture - Root of Jesse -Family tree of Jesus Christ

16.století – Renesance – Sochařství – Kmen Jesse – Rodokmen Ježíše Krista